

B. C. U.

11209525

AIT ISTRATI

DIN CARTILE
MELE

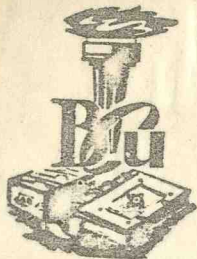
M. A. MITACHE

LA STĂPÂN

ROMAN

EDITURA „CARTEA ROMĂNEASCĂ” BUCUREȘTI

BIBLIOTECA CENTRALĂ
UNIVERSITARA
București

Cota 7 209 525
Inventar 801 847

DIN CARTILE
MELE

M. A. MITACHE

1864

Simionescu
1940

LA STĂPÂN

DIN CARTILE
MELE
M. A. MITACHE

PANAIT ISTRATI

LA STĂPÂN

(MES DÉPARTS)

*

PAGINI AUTOBIOGRAFICE

*

EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCĂ”, BUCUREȘTI

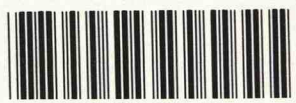
Biblioteca Centrului Universitar
BUCUREȘTI
nr. 209525
inventar 801847

209125

EMF 284

Rc 63/13

B.C.U. "Carol I" Bucuresti

C801847

98 / 29

SFÂRȘITUL COPILĂRIEI
PRIMII PAȘI SPRE LUPTĂ

I.

LA STĂPÂN

Implinisem treisprezece ani, când, în cancelaria școalei Nr. 3 din Brăila, domnul director Moisescu, înmânând mamei certificatul meu de absolvire a patru clase primare, o întrebă :

— Ce-ai de gând să faci cu băiatul?

— Apoi,... ce să fac... domnule director! O să-l dau la stăpân, ori la vreun meșteșug, — răspunse mama, după un oftat adânc.

Rezemat cu spatele de fereastră, bunul domn Moisescu își chinui „cioculețul“ cărunt, frământându-l între degete, se uită la mama, se uită la mine, privi în pământ și zise, ca pentru sine :

— Păcat...

Iar după o pauză :

— N'ai putea să-l dai la liceu?

— Nu... domnule director: îs femei sărmană... o biată spălătoreasă văduvă!

— Păcat...

Mi-aduc bine aminte că nu vedeam niciun fel de „păcat“; dimpotrivă, mă simțeam ușurat că scăpasem de această corvadă a copilăriei mele. Ba chiar căinam pe foștii mei camarazi, cari, mai „norocoși“ decât mine, aveau „s'oi de coadă“ în liceu.

Nu mi-a fost dragă deloc școala, pentru care am avut aptitudini mediocre, afară de-o singură materie, *citirea*, unde totdeauna am fost prețuit cu nota cea mai mare. Domnul Moisescu, prin bunătatea căruia am fost în stare să termin cele patru clase primare, se încăpățâna să vadă în mine un element de viitor și mă punea să citesc în fața tuturor inspectorilor școlari.

De aici se poate trage un frumos învățământ pentru toți acei cari se consacră instrucției publice, acestei hiene care nu înțelege nimic din sufletul copilului, silindu-l să meargă în sunetul darabanei și al palmei.

Pe vremea mea, profesorul de școală primară își ducea elevii dela clasa întâia până la a patra, lăsând în seama profesorului următor pe cei căzuți la examenul de sfârșit de an. Dat la școală, la 7 ani, avui nenorocul să încap pe mâinile unui barbar, care ne snopea în bătăi, pe degeaba. Urmarea: jumătate din clasă fugea dela școală. Ne duceam în baltă, sau iarna ne jucam cu săniuța. Desigur, repetai clasa și mă trezii, în anul următor, cu un das-

căl și mai nebun decât primul. Ne rupea urechile, ne învinețea mâinile cu nuiua, ne pâlmuia până ce ne podidea sângele pe nas. Adevsea, punându-ne în genunchi pe boabe de porumb uscat, ne ținea dela ora prânzului până la două, lăsându-ne în felul acesta nemâncați. Aproape toată clasa dezertă până la sfârșitul anului.

În sfârșit, în cel de-al treilea an de școală eram tot în clasa I, când veni rândul directorului să ne aibe în mână. N'am să uit niciodată schimbarea de tactică ce se produsese, din ziua aceea, sub ochii noștri uimiți. Nici o răsteală, nici o amenințare.

Adunându-ne pe toți „îndărătnicii“, domnul Moiescu, așezat pe o bancă în mijlocul clasei, ne spuse:

— Așa dar, adevărat să fie că nu vreți să învățați?

— Nu! Nu e adevărat domnule profesor! Ne-a omorât cu bătaia!

— Bine! eu n'am să vă ating nici cu degetul, dar dacă n'o să învățați nimic, aflați că ministrul mă dă afară... O să mă faceți să-mi pierd postul... Se va spune că sunt un director incapabil...

— O să învățăm, domnule director!

Și am învățat, într'adevăr. Am trecut dintr'o clasă în alta până la a patra, conduși de bunul nostru dascăl Moiescu.

Dumnezeu să-l odihnească la dreapta lui! Dacă n'ar fi fost el, aş fi sfârşit-o poate într'o casă de corecţie. Iar gândul ca să merg la liceu timp de şapte ani, să dau acolo peste brute mult mai îngrozitoare, să-mi irosesc adolescenţa în obţinerea unui problematic baccalaureat, cu care atâţia posesori nu ştiu ce să facă, — asta nu mă îmbia deloc.

Prea mult am iubit libertatea; prea mi-a fost drag să fac totul din proprie pornire, pentru ca să pot îndura cea mai mică silnicie. Şi, Dumnezeu să mă ierte, dar ştiinţa instrucţiunii publice n'a descoperit încă mijlocul de-a face cartea dragă copilului.

Aşa că în drumul spre casă, împărtăşeam durerea mamei, care, plângând în batistă, rostea mereu:

— Doamne... O fi păcat... Da' ce pot să fac eu, săraca'n de mine!...

— Lasă, mamă... Să vezi cum am să găsesc, *eu singur*, un stăpân pe gustul meu!

Şi l-am găsit... Eu singur... Poate nu tocmai pe gustul meu.

Restul verei aceleia, l-am petrecut, ca de obicei, la Baldovineşti, între unchii mei Anghel şi Dumitru. Cu cel dintâi mă preparam de „crîsmărit“. Cu cel de-al doilea, mă îmbătam de ultimele pâlپări ale unei libertăţi care avea să treacă în domeniul amintirilor ce

nu se mai pot uita. Dimineața, pe răcoare, moș Dumitru își lua pușca și pleca prin vii ca să împuște graurii cari mâneau strugurii. Il urmăream tiptil, ca un câine care se teme să nu fie gonit acasă. Seara, coceam porumb „de lapte“ și ascultam țârâitul greerilor, orăcăitul broaștelor din baltă și lătratul câinilor. Noaptea, dacă era frumoasă, dormeam pe câmp în gheba unchiului, pe când caii pășteau în preajma noastră, iar unchiul, tăcut, „bea“ tutun și căta din când în când la cerul înstelat.

Ziua, pe arșiță, forfoteam prin crâșma lui moș Anghel, răcoroasă ca o hrubă. Stropeam lutul, măturam, spălam pahare și învățam cum se răsucește o canea, când vrei să scoți vin.

— De, mă băietete! îmi zicea unchiul, privindu-mă; te-aș păstra lângă mine, căci îmi pari tare desghețat, dar nu prea e fapt înțeleptesc: când „copenhilul“ se știe *la neam* își ia nasul la purtare și se strică. Numai printre străini te faci om. Dar să nu intri slugă la dârloagă! Să cauți un stăpân „ajuns“. Și să-l slujești cu einste, mă! Să nu „piști“! „Pișcătura“ e lucru rău în negustorie: dă omul îndărăt. Dacă ți-e poftă de un covrig, să te duci drept la stăpânul tău, să te uiți în ochii lui, cu sufletul deschis și să-i spui: „Domnule Vlad, mi-e poftă de un covrig!“ Dacă-ți dă „un cinc“, cumpără covrigul și mănâncă-l. Dacă nu, rabdă!

Intr'o dimineată tristă de Octombrie, îndată după plecarea mamei la lucru, ieşeam şi eu, fără ştirea ei. Făceam primii paşi în arena unde lupta este grea pentru un sărac. Eram tare mâhnit, căci simţeam că anii sburdălniciei fără griji ai copilăriei mele, au luat sfârşit. S'a dus această copilărie care a fost veselă, în ciuda atâtor sângerări ce le-am văzut în jur, în ciuda lacrărilor şi a muncii aspre a mamei mele. Acum, voiam să-mi câştig existenţa, să nu-i mai fiu o povară şi dacă s'o putea, să viu, din când în când, cu o mică sumă de bani „pe care să i-o pun în poală“.

Gândul acesta îl nutream de mai bine de un an. Tot timpul cât am urmat clasa IV, mă uitam zilnic la „băieţii de prăvălie“ cu faţa învineţită şi mâinile degerate, cari dârdâiau iarna în faţa prăvăliilor şi trăgeau muşterii de mânecă, lăudându-le cu strigăte desperate calitatea mărfurilor. Vorbeam adesea cu unii dintre dânşii, în timpul cumpărăturilor, le ştiam păsurile şi-i socoteam superiori mie:

— „Ei îşi câştigă pâinea, îmi ziceam. Părinţii lor trebuie să fie mulţumiţi, că nù-i mai duc în spate. La anul, am să fac şi eu la fel“.

Anul acesta dorit venise. Şi neştiutor de câtă durere se ascundea într'un piept de „băiat de prăvălie“, încins cu o pestelcă bătoasă, călcam mândru pe calea Călăraşilor, mândru de „bucuria“ pe care aveam să i-o fac mamei, spunându-i că m'am „tocmit“.

Nu mergeam la întâmplare. Știam precis ce voiam: ochisem de mult o prăvălie, care îmi convenea din toate punctele de vedere. Intâi: era crâșmă grecească. (Moș Anghel îmi spusese să intru la „greci că sunt oameni filotimi, nu ca românul nostru, sgârie brânză“). Al doilea: crâșmarul nu era însurat. (Aveam groază de nevestele stăpânilor, care băteau pe băieți și-i punea să spele scutecele scârnave ale pruncilor). Și al treilea: prăvălia era situată în imediata vecinătate a scumpei mele Dunări!

Făceam și eu nazuri: voiam ca vaca să fie grasă, lăptoasă și de vreme acasă. O întrecusem pe româncea din Ardeal, care, trimițându-și feciorul la București, îl sfătuia:

— Să nu te bagi, maică, la „schițarie“, că umbli cu lucruri „otrăghicioase“; nici la cai, că svârle cu „chicioarele“; ci să intri acolo, unde se fac „de halea multe și mărunte, și dulci, și bune de mâncat!“

Mie nu-mi era frică de cai, nici de lucruri otrăvicioase, dar n'aș fi intrat cu niciun chip la băcănii, ori la stămbării, unde băieții se deșelau cu sute de chilograme de marfă, scoțând, dimineața, pe trotuar, o jumătate din conținutul prăvăliei și băgându-l seara înapoi. Pe lângă această trudă, mai erau obligați să se ție toată ziua scaiu după țărani până'n mijlocul drumului, să le șterpelească căciula,

ca să-i silească să intre înăuntru după târgueli; așa ceva n'aș fi făcut nici sub amenințarea foamei.

E drept că și meseria de băiat de prăvălie, pe care o alesesem, avea o altă trudă. Pe lângă văsăria scârboasă și faptul că dughiana nu se închidea seara, ci la miezul nopții și chiar în zori, se afla o altă sperietoare: era teribila hrubă, adânc săpată în inima pământului, labirint umed și fără aer, unde trebuia să te cobori de sute de ori pe zi, ca să scoți unui bețiv, ce sta cu gologanul în mână, „un pahar cu aburu' pe el“. Se spunea că pe la miezul nopții, hrubele erau populate de stafii care se ascundeau după butoaie, suflau în lumânarea băiețelului și-i săreau în cărcă. Mulți copii au fost găsiți leșinați.

Auzisem de toate aceste rele. Moș Anghel, însă, avusese grija să mă previe:

— Nu sunt stafii! Lumânarea se stinge din lipsă de aer. Caută să întreții răsuflătorile destupate. Cât despre paharul „cu aburu pe el“, nu se cere decât pe timpul marilor călduri, când există ghiață. Iar, ca să nu gonești mereu în hrubă, păstrează ascuns în pivnița de sub prăvălie, un urcior cu vin la ghiață; coboară-te cu paharul, zăbovește nițel, ca să creadă mușteriul că te-ai dus în hrubă și trântește în pahar un strop de sifon, ca să înlocuești „presiunea“ dela canea. Dar, să ai ochiu;

să nu joci un asemenea renghi, mușterii care „se cunoaște“.

Strada Malului, — al cărei nume se poate să se fi schimbat astăzi, — era acum treizeci de ani, acel coridor scurt care începe din calea Călărașilor, aproape în fața străzii Sfântul Nicolae, și se termină la malul Dunării, de unde și numele. Foarte frecventată, se afla situată în plin „*Carăchiù*“, (*Karakioi*), cartier în majoritate grecesc, chefliu și guraliv, dar nu bătaios ca „*Atârnații*“ și „*Comoroșca*“, de care pomenesc în *Codin*.

Karakioiul mă atrăgea prin voioșia lui pașnică, prin laturea-i cosmopolită. Il cunoșteam ca fundul buzunarelor mele; hoinărind pe aici, îmi închipuiam că sunt pe malurile Bosforului, cunoscut din gravuri și fotografii, și atât arzător dorit. Greci visători și berbanți; turci cu fețe severe; cadâne indolente, sfioase, privind printre uluci și gata să-și coboare vălul aruncat pe creștet; grecoaice sprincenate, melancolice, lascive și atât de seducătoare că uitai de Dumnezeu și adorai Iadul.

Ceasuri întregi, mă învârteam, în Joile mele de nebună libertate, printre aceste neamuri străine, venite la Brăila după procopseală, dar reduse acum la lupta pentru trai, veșnic chinuite de nostalgia patriei, nădăjduind mereu

s'o revadă într'o zi și sfârșind întotdeauna prin jalnice țințirimuri.

De aici am luat, încă din copilărie, toate acele impresii voluptoase care m'au ajutat mai târziu să compun cadrul și atmosfera *Chirei Chiralina*. In acest cartier sau în al *Cetățuiei*, — unde turcii sunt majoritatea, — alungă mahalaua Brăilei pe orice tânără îndrăgostită care se arată prea neastâmpărată :

— La *Karakioi*, la *Cetățuie*, paceauro, dacă ai mâncărime! i-se spune.

Acestea sunt cele două cartiere cu îndrăgostiți focoși din orașul meu. Acolo aș fi vrut să stau, ca să învăț și să cunosc, fără să știu de ce.

Cam pela mijlocul străzii Malului, trona, ca o regină a zaiafeturilor eroice de altă dată, crâșma lui chir Leonida, reputată prin vinurile și mâncărurile ei. Fondată de „Barba“ Zanetto, tatăl lui chir Leonida, această crâșmă grecească fusese de față la înfiriparea și distrugerea a mii de averi. Insuși Zanetto, un coșat bătrân, poreclit *Ghizuroi*, nu vorbea decât despre faima ei de-odinioară. In prezent, condusă de fiul său, cârciuma nu era decât o slabă imagine a unei glorii apuse.

Aci mi-era scris să cunosc primul meu stăpân. Aci aveam să-mi petrec un an și jumătate de eroică servitudine, să mănânc „pâine stră-

ină, udată cu lacrimi“ și... să învăț limba greacă!...

Era pela opt dimineața. Intrați cu îndrăzneală.

Miros de rasol, incomparabilul rasol grecesc, bogat în țelină și pătrunjel. Un bucătar bătrân, — cu mustață de anțărț albă colilie, — se da în vânt după treburi. Tejghetarul, — faimosul „tejghetar“, oroarea băieților de prăvălie, — citea un jurnal îndărătul tejghelii. Doi copilandrii, ceva mai în vârstă decât mine, curățau cartofi pe-o masă lungă, încărcată cu tot felul de zarzavaturi: linte, fasole, praz, gutui de făcut cu carne. Ici, colo, pe mese, pahare de vin și de rachiu, goale.

Nici un client. Și nici chir Leonida, pe care-l cunoșteam din vedere.

Dădui bună dimineața. Tejghetarul mă luă în primire:

— Pe cine cauți... „mândrețe“?

— Pe domnul Leonida.

— Nu-i aici. Da' ce-ai cu el?

— Aș vrea să-i vorbesc...

— Poți să-mi vorbești mie!

— Nu, domnule, mulțumesc. Am să-l aștept.

Găliganul își reluă gazeta. Ieșii în stradă. Dacă aș fi bănuit ce fiară crudă se ascundea sub pielea acestui cojan fără inimă, aș fi rupt-o la fugă, ca dracul de tămâie.

Câtva timp, mă plimbai îngrijorat: cârciuma avea doi băieți și pe tejghetar; cu stăpânul făceau patru. Se putea foarte bine să nu fiu primit.

Dar, grija asta fu imediat spulberată de un alt sentiment cu totul contrariu, care-mi opri sângele în loc.

Mă aflam la capătul dinspre Dunăre al străzii Malului, — punctul cel mai înalt al platoului Brăilei, — și apariția vastei priveliști a fluviului-prieten mă făcu să mă cutremur de ideia pierderii apropiate a libertății mele. Presimțământ funebru de moarte năprasnică... Groază inexplicabilă... Rupere de echilibru sufletesc... Halucinație...

Mi se părea că cineva se ținea gata să mă înșface și să mă despartă pe vecie de mama, de lume, de viață. Sălciile pletoase ale bălților mă tânguiau mohorâte. Sirenele vapoarelor șuerau alarmate. Huruitul ghiociurilor din port: glas cobitor. Dunărea mocnea. Picura de ploaie...

Intr'o clipă, uitai de truda mamei, căreia voiam să-i vii în ajutor; și, fără să mai stau la îndoială, o ștersei spre casă. — „Acasă!“ In tindă, în coșar, în pod, — dar: „acasă“! „la mama!“...

Scoborâi malul mai mult pe-alunecateleale.

In port, mă surprinse ploaia. Cum mă aflam printre vagoanele de cereale, sării într'unul

gol. Aci, mă pomenii că nu eram singur. O fetiță, de vreo opt-nouă ani, sta sgribulită pe dușumeaua vagonului și își cosea o sfâșietură a rochiței ei peticite. Lângă ea, un săculeț cu vreo baniță de gozuri, o măturică și un făraș.

Apariția mea neașteptată o înlemnise. Nu mai cosea. Mă privea cu ochii sticliți ai unei pisici îngrozite de câini.

Ca să n'o sperii și mai tare și să n'o fac să fugă pe ploaie, mă oprii la intrarea vagonului. Îi întorsei spatele, făcându-mă că privesc cum plouă.

N'aveam nevoie să știu ce-i cu ea, nici s'o iscodesc prea mult. Trăiam, doar, în lumea ei, și știam, de pe atunci, tot ce se poate ști de mizeria copiilor, cu sau fără căpătâi.

Totuși, din vreme în vreme, o cercetam cu coada ochiului. Iși reluase cusutul. Părul blond îi cădea pe ochi. Degetele îi erau înmărmurite de frig. Tremura din tot corpul.

Ploaia se oprise. Dând să plece, o întrebai:

— De ce coși aici? N'ai pe nimeni?

Ea mă privi cu ochi mai încrezători.

— Am mamă... Da' nu mai vede... Și p'aici p'între vagoane, m'agăț mereu când adun gozuri.

Iar, după o clipă, surâzând ușor;

— Tu n'aduni gozuri?

— Ba da..., zisei, rușinat,

Și am plecat pe fugă. Dar, nu „acasă“, nu „la mama“, — ci drept la crâșmă, la chir Leonida.

Jupânul era acum în prăvălie, proaspăt ras și frezat, cu mustața răsucită ștregărește, cu paltonul aruncat pe umeri, — holteiu călcând pe al treizecilea an, plin de sănătate, plin de bani.

Râdea sgomotos, în tovărășia a doi prieteni, cu cari sta la un pahar.

Nefiind sigur că voi fi primit și cum mă sfiam să-i vorbesc față de toată lumea, rămăsei pe-afară, în așteptarea unui moment prielnic. El ieși, după puțin, în ușa prăvăliei și văzându-mă așteptând, mă întrebă:

— Tu m'ai căutat azi-dimineață?

— Eu, domnule Leonida.

— Ce vrei?

— Aș vrea să intru la stăpân, la d-ta.

— Să intri la mine?! făcu el cu mirare. Și vii așa, singur-singurel!? Ai mai servit vreundeva?...

— Nu. Abia am terminat cursul primar.

— Cu atât mai mult. Băeții de stăpân sunt aduși de mână. Ce să vorbesc eu cu tine? N'ai părinți?

Chir Leonida privea la om, cu mândrie grecească, vorbea răspicat și fără accent străin, fiind născut în țară. Tatăl său, bătrân cărco-

taș și încă verde, deschisese crâșma din strada Malului, cu zece ani înainte de venirea pe lume a odorului său unic.

Mi-aduc aminte că, deși copil, am știut să miros orgoliul național al grecului și l-am exploatat cu o nebănuită îndemânare. I-am spus că mama e româncă, dar că tatăl meu, mort pe când eram în leagăn, fusese grec. Și precizai: *chefalonit!* Iar ca să-i speculez și mai bine îngâmfarea patriotică, adăogai:

— Viu fără știrea mamei. Vreau să intru la greci și să învăț grecește.

Că voiam să învăț grecește, asta era tot așa de adevărat cum e adevărat că aș vrea astăzi să vorbesc toate limbile din lume, — dar că aș fi dat întâietate unei nații, în dauna ori spre umilirea alteia, de-o asemenea schilodire cerebrală nu m'am făcut vinovat în nici un moment al vieții mele, nici chiar în copilărie; am fost cosmopolit din naștere...

Chir Leonida, gădilat la infirmitate, se umflă ca un curean:

— Bine, drăguțule, bine: am să te primesc și ai să înveți limba tatălui tău, dar nu pot să stau la tocmeală decât cu mama ta. Vino mâine cu dânsa!...

A plâns biata mama, în seara acelei zile, până i-s'au rupt rărunchii:

— La ce-a folosit, că mi-am închis tinere-

tele... c'am trăit în văduvie... c'am muncit ca o roabă, numai și numai ca să te feresc pe tine de „mână străină“, — dacă tot pe „mână străină“ a trebuit să intri!... Să nu mai lase Dumnezeu, inimă de mamă pe pământ!...

A doua zi,—era tocmai într'o Duminică,—ne-am înfățișat la ușa „străinului“. Mama părea bună de pus în coșciug. Mie, mi-se svârcolea inima, ca o vrabie în mâna unui copil: mă credeam pe punctul de-a fi înmormântat de viu. Mama credea acelaș lucru.

Explicația trebuie căutată nu numai în faptele că o mamă își făcuse un idol din copilul ei, iar acest copil își făcuse un idol din dragostea pentru libertate. Mai era ceva: era acea nesuferită teroare care face pe om sclavul părerilor altora și care se numește *gura mahalalei*. „*Gura mahalalei*“ cere unui copil să fie statornic, „cuminte“, să rămână la stăpânul unde a fost dat, nu să umble „din stăpân în stăpân“. Să sufere barbaria și să devină la rândul ei un barbar. Concepția asta de slugărnicie a fost, este împinsă de „gura mahalalei“ până acolo că a fost concretizată în faimoasa, în odioasa zicătoare: „*Palma stăpânului îngrașe buca slugei*“.

Trecând pragul crâșmei lui chir Leonida, eram amândoi, atât eu cât și mama, conștienți de teroarea pe care mahalaua o va face să apese pe umerii noștri; intrând la stăpân, tre-

buia să rămân, să sufăr, să înghit și să n'o dau pe mama „de rușine“. Mama nu trebuia să audă despre fiul ei, ceea ce se spunea așa de des de ai altora: „Iar a fugit dela stăpân!“...

O, stăpâni! Până și de sclavii voștri sunteți susținuți în opera voastră de universală robie!

În general, mamele nu sunt prea conștiente de agonia sufletească a copilului, care se vede pe cale de-a fi întemnițat. Copilul, însă, — ființă încă neîmbâcsită de prejudecăți și care se conduce numai prin instincte, — simte groapa ce i-se deschide în fața primilor pași ce-i face în viață, se răzvrătește în sufletul lui și contractează o ură înverșunată, atât împotriva stăpânului cât și a propriei sale familii.

Orice copil e un revoluționar. Prin el, legile firii calcă în picioare tot ce omul matur a ridicat împotriva lor: morală, prejudecăți, calcule, interese meschine. Copilul e începutul și sfârșitul lumii. El, singur, înțelege viața, fiindcă se conformă ei. Ieșit din copilărie, omul devine cel mai desgustător dintre animale: animalul calculat.

Invățat-a omenirea asta, ceva din tot ce i-se spune de veacuri?

Tare îmi vine să mă îndoiesc!

Căci astăzi, ca și în anul 1400, nici un stat n'a înțeles ce e viața, nici o legislatură n'o apără cu pricepere; bunul plac și nerozia domnesc mai strașnic ca oricând.

Făptură plăpândă, vibrândă de emotivitate, dornică de viață, copilul e dat și azi pe mâna aceluiași brute, îndopate cu mulțumiri trupești, cari îi frâng junghetura de îndată ce le intră pe mâini. Habar n'are stăpânul-animal al acestei lumi, că copilul e setos de lumina zilei, de vântul care bate, de frunza care foșnește, de ciripitul păsărilor, de libertatea câinilor și a pisicilor cari umplu străzile, de mirosul țarinei umede și de tot ce firea ne-a pus la îndemână nouă, oamenilor, ca să ne facă traiul fericit. Habar n'are bruta-stăpână a inocenței, că copilăria e cel mai dulce dintre anotimpurile vieții și că *numai* în vremea copilăriei se pot pune *temeliile bunătății*, fundațiune menită să suporte lungii ani de luptă, o întreagă uzină de frământări și de chinuri, cari dau omenirea de râpă, dacă baza nu e făcută din *bunătate*.

Și cum s'ar putea ca baza vieții să fie bunătatea, când marea majoritate a omenirii își petrece copilăria în bătăi și privațiuni, în mortificări și ucigătoare pușcării îngăduite de legi? Cum să nu fie lumea asta, plină de oameni răi, de hoți, de tembeli și de răsturnători de „ordine“, când „ordinea“ voastră, o! stăpâni, nu e întemeiată decât pe cruzimi neîngăduite de legile naturii?

Și voi sunteți legislatori, — o, căpcăuni ai copilăriei! o, crâșmari, băcani, stămbari, căr-

nățari, mari proprietari de glod, negru ca inima voastră, — și voi aveți academii, pline cu vite încălțate! Și voi aveți catedre de morală, și biserici cu clopote asurzitoare, și parlament care face legi, cum ai face o plăcintă, și voi habar n'aveți ce e viața, cât ar putea să fie de frumoasă și cât de groaznic o schingiuiți!

— Al dumitale e feciorul, lele?

.

Bietule chir Leonida! Bieților chiri Leonizi ai vremilor noastre!... De unde să știți voi ce înseamnă o *lele* și un *fecior*?!... Cum ați putea voi bănuși câte lumi mișună într'o rază de soare; câte lupte se dau într'o gaură cu furnici; câte dureri ascunde o inimă de mamă trudită și câte daruri se pot naște într'un suflet de copil!...

.

— O sută de lei pe an, un rând de haine, o pereche de ghete, o pălărie, o zi slobodă la Paști și alta la Crăciun!...

.

Nouăsprezece ceasuri de goană zilnică, adică dela șase dimineața până la unu după miezul nopții.

Cuvinte aspre, înjurături obscene, palme cu nemiluita.

Șiroaie de lacrimi, suspine de nimeni auzite, visuri spulberate.

Dor de ducă!...

.....

Și cum? Nici o mângâere? Nici un ochiu prietenesc? Nimic care să aline această copilărie jalnică?

Ba da!

Mai întâi nici o nedreptate: chir Leonida era un om bun. Mediocru, găunos, tolerând ne-numărate nelegiuiri, însă, bun la suflet. În cele șaisprezece luni, cât l-am slujit, n'am încasat dela el decât o singură palmă și asta în împrejurări hazlii, pe care le voi povesti îndată.

Dar nu asta a fost palma care mi-a făcut cel mai mare rău.

Un zid chinezesc, nevăzut decât de ochii mei îngroziți, se înălța în ușa cărciumei lui chir Leonida și mă despărți de lume, de stradă—de frumoasa mea stradă plină de câini și pisici, înecată în lumină, — îndată ce încinsei șorțul stăpânului.

Pușcăriei i-se spune pușcărie; omul închis într'înșă știe că i-s'a răpit libertatea. Ce trebuie să știe copilul dat la stăpân? Că e pus acolo ca să slujească? Nu. El trebuie să știe,

el va afla-o singur, că în afară de-o muncă pe care legile n'o îngăduesc nici oamenilor maturi, dreptul sfânt de a pleca după terminarea muncii, de-a ieși în stradă, de a se confunda cu întunericul nopții și cu propriile-i gânduri, — acest drept i-e suprimat lui, copilului; lui, visătorul setos de libertate; lui, debutantul în viață!...

Mă uitam la muncitorii cari se întorceau seara acasă, cu pâinea la subsoară, ruși de oboseală, înecați în praf ori înotând în noroi, — și-mi ziceam:

— „Și eu mă scol ca ei, la șase dimineața, și trudesc nu până seara, ci până'n miez de noapte: n'am și eu dreptul să mă duc acasă, ca ei, la patul meu, la mama mea?“

Nu! Eu, noi, băieții de prăvălie, trebuiam să facem două zile de muncă neîntreruptă într'o singură zi! Iar, când era întreruptă timp de două ceasuri, la trei după prânz și la zece seara, nu o dreaptă și meritată odihnă ne aștepta ci groaznica și neînvingătoare moțăială, cu cortegiul ei de chinuri inchizitoriale.

Destinat să-mi fac ucenicia crâșmărească la spălatul vaselor, mai trebuia, între timp „să învăț hruba“, nemărginitul labirint al celor 200 de butoaie cu vinuri și rachiuri, pierdute în inima pământului; să învăț pe din afară zecele de calități ale băuturilor și să le recunosc mai târziu după culoare și miros.

Ah! n'am să uit niciodată, lipsa de omenie a tejghetarului, care mă îmbrâncea pe tot lungul celor optzeci de trepte ale scărilor, umede și rupte, ale pivniței și hrubei, pe care le scoboram cu frica în sân de-a nu-mi frânge gâtul la fiecare pas! Și decâteori voi vedea un băiat de prăvălie, am să-mi aduc aminte câinescul procedeu al tejghetarului fără inimă, care credea că mă „învață“, când într'un întuneric besnă și alergând printre vase, deabia murmură între dinți:

— „Numerele unu, doi, cinci, paisprezece, douăzeci: vinuri noi! Numerele... cutare, cutare: vinuri de un an, de doi, de șapte, de zece, de douăzeci de ani! Butoaiele astea au „presiune“: fac să sară caneaua! Vinul de aici are iz! Ăstălalt are „floare“! Să bagi de seamă că dracu' te-a luat!—Acum culorile: astea-s vinuri albe; astea, negre; ghiurghiuliu; vin-pelin; vin-tămâios“.

La cramă, acelaș lucru, aceeaș rea-voință:

— „Țuică, drojdie, secară, tescovină, șliboviță, coniac, rom, piperment, ananas, mastică simplă, mastică de Hio. De-aici să scoți numai când ți-oi spune eu! Când îți „fac cu ochiu“, să nu scoți! Astea-s rachiuri vechi! Astelalte, noi! Să nu te puie naiba să le amesteci ori să te înșeli! Și când te trimet în beciu, ori la cramă, să-mi vii „într'o pârțâitură de cal“! Dacă-ți vine să te piși în toiul trebii, strânge „robinetu““.

Dar teroarea asta a ucenicului crâșmar, — (voi povesti într'o zi și pe aceea a ucenicului meșteșugar), — chinul acesta, plătit cu sute de palme, mai poate avea o umbră de îndreptățire în ochii unei lumi nedrepte: „Așa e până înveți o meserie“, spune lumea asta.

Ce justificare, însă, pot avea suferințele produse din pofta de-a batjocori și ameți un copil, care cade din picioare de somn și oste-neală?

În plină muncă, în lupta cu teancurile de farfurii, oale, cuțite, linguri și furculițe, aduse cu duiumul și respingător de slinoase, obo-seala și somnul îmi erau învinse de urletul asurzitor al prăvăliei în fierbere și de iuțeala cu care eram nevoit să alerg și să lucrez, dacă nu voiam să fiu „cârpit“ de bucătar, de tejghetar, ori de zevzecul de „barba“ Zanetto, tatăl stăpânului, un nebun care era gata, în orice clipă, să-ți arunce o farfurie în cap. Dar, de îndată ce zarva se ostoia, fie după prânz, fie seara, veneau orele cele mai cumplite, venea nemilostivul supliciu al ațipelei de-a'n picioarele, când mii de ace îți furnică prin vine și trupul e gata să se prăbușească la pământ. Îngăduit li-era, atunci, bucătarului și stăpânilor să se trântescă pe canapeaua din odaia prăvăliei, să se lungească pe un pat sau să se așeze pe un scaun. Nouă nu ne era îngăduit. Noi eram de fier, de piatră!

Fără să știu de ce, privirea lui îmi merse la inimă. Când pleca, mă întristam; când se reîntorcea, mă înseninam. Tare aş fi vrut, dacă mi-ar fi dat voie jupânul, să-i servesc eu însumi păhărelul cu rachiu.

Il strigau moş Căzătură, poreclă nu tocmai nimerită pentru un om vrednic de stimă, îndatoritor, cumsecade, tăcut şi care ştia o sumedenie de lucruri. De altfel, era foarte respectat, însă, din interes, — un interes caraghios. „Barba“ Zanetto şi chir Leonida îl copleşeau cu atenţiile, îi spuneau că e „muşteriu cu mâna bună“, cel care face „cea mai bună saftea. Saftea să nu mai stea“.

Moş Căzătură, sosind dimineaţa primul, era sigur că va bea păhăruţul pe gratis, totuşi se prefăcea că n'are habar. Grav, aproape solemn, puţin cam caraghios în hainele-i cârpite, cu biciul la subsoară, întreba mai întâi dacă e primul muşteriu şi la afirmaţia teighe-tarului, arunca curajos gologanul de saftea. Convins de puterea lui miraculoasă, la care ţinea foarte mult, moş Căzătură răsplătea cu safteaua lui pe toţi cârciumarii de treabă.

Uneori, în lipsa lui „barba“ Zanetto care pleca rar, chir Leonida glumea pe socoteala gravului sacagiu, exagerând puterea gologanului de saftea:

— Ascultă, moş Căzătură: freacă mai întâi gologanul de prohap. Se zice că asta aduce şi mai mult noroc negustorului.

— De prohapul meu? *Asta* nu mai merită nici o osteneală, chir Leonida. Totul s'a sfârșit.

Acest „totul s'a sfârșit“ revenea adesea în scurtele sale conversații și suna trist.

Il iubiam pentru asta.

L-am iubit deasemeni, pentrucă era năpăstuit: în trecutul său de țăran, o vacă îi rupsesse cu o lovitură de coarne nasul, îi stricase vocea care devenise nazală și duios jalnică. Din această cauză, vorbea puțin, totdeauna rezervat, gata să se dea la o parte din calea oricui, se strecura ca o umbră prin gloata de cheflii vorbăreți pentru cari nu era decât un sacagiu. Și totuși, auzisem dela persoane serioase că altădată avusese acareturi la țară și fusese chiar primar într'un sat. Oare acel „totul s'a sfârșit“ se referea la acest trecut, la această chiverniseală?

Dar, ceeace-mi mergea mai ales la inimă era dragostea sacagiului pentru animalul său, o biată iapă bătrână, cu ochii acoperiți în întregime de-o albeață groasă. (Totdeauna am avut poftă să înjunghiu pe căruțașii barbari și numeroși din Brăila, care-și schingiuiau animalele; și în copilărie, doream să mă fac polițaiu numai ca să trimet la închisoare pe acei care-și snopeau caii în bătăi sau îi uitau nemâncați, în fața cârciumelor).

— Iapa e o căzătură ca și mine, spunea moșul, și pe deasupra oarbă. Am cumpărat-o cu un pol. Nici eu nu fac mai mult. Dar, amândoi ne iubim și ne avem bine.

Rostea adevărul. Nu se urca pe saca decât când butoiul era gol sau când se grăbea. Trei sferturi din timp, își conducea iapa de hățuri, la pas. Oprindu-se ca să-și umple sacaua și s'o golească sau ca să bea un păhărel, nici odată nu uita să-i dea traista cu ovăz, s'o învelească, să-i frece ochii și s'o tragă de urechi, ca s'o învioreze. Iapa, voioasă, fericită să se simtă răsgâiată la bătrânețe, după ce fusese atâta amar de vreme chinuită, își mușca ușor și des stăpânul, ca un câine, își freca ochii de umerii lui, căutându-l îndelung cu privirea ei înfiorătoare. Câteodată chiar necheza, fiindu-i dor de el:

— Iată-mă că viu! răspundea duios moș Căzătură.

Fericită iapă a sacagiului! Cât de mare trebuie să fi fost recunoștința ei față de stăpân, numai ea ni-ar fi putut-o spune, ea care se gândea desigur la acei nobili tovarăși încălecați de haiduci și despre care vorbește balada populară:

— *Murgule, căluțul meu,
ce te-abați din drumul meu?
Ori ți-e greu trupșorul meu,*

ori te-apasă dorul greu?
 — Nu mi-e greu trupșorul tău,
 flăcăias, flăcăul meu,
 ci mi-e greu năravul tău.
 Pe la câte cârciumi treci
 pe la toate tu petreci.
 Unde stai și te oprești,
 tu de mine, nici gândești
 îmi dai fân, nuiiele
 și grăunțe, stelele,
 că te'nfunzi pe la odăi
 și eu roz pe la gunoiu.
 Cum ți-s dragi fetițele,
 și mie grăunțele;
 cum ți-e drag cu puica'n pat,
 și mie cu traista'n cap;
 cum ți-e drag cu sticla'n gură,
 și mie cu traista plină;
 cum ți-e drag cu mâna'n sân,
 mie la grătar cu fân.

De la acest om mi-a venit primul cuvânt de alinare. Mă vedea adesea plângând, cu obrazii proaspăt palmuiți de „Țoapa“. Intr'o zi, aflându-ne singuri, îmi spuse mângâindu-mă pe cap:

— Nu dispera. Nu ești decât un copil. Viața întreagă e în fața ta. Pleacă, dacă ți-e inima grea, du-te aiurea, schimbă locul, cutreeră tot pământul. Dar să speri totdeauna la mai bine.

Ai încă putere. Când n'o să mai poți, atunci, *totul e pierdut*.

„Uită-te la mine: nu totdeauna am fost sacagiu. Odinioară, eram în rândul oamenilor. Am dat sfaturi semenilor mei, ca să nu spun ordine și toți mă respectau, mic și mare. Atunci totul mergea strună. Dar, într'o zi, un biet animal m'a isbit și m'a urîțit în ochii lumii și a lor mei. Din clipa aceea, inima mi s'a înmuiat, nu mai am chef de nimic și totul a fost sfârșit!... Ferește-te de disperare. Nu ești decât un copil“.

*

Fu prima rază ușoară de lumină; a doua urmă imediat.

Ținând trei zile locul băiatului care lua comenzile și făcea cumpărături în cartier, avusei bucuria să revăd puțin strada luminoasă, orașul, lumea de care mă izolasem și să dau peste un suflet pasionat care mă copleși cu mângâierile. E o amintire foarte încurcată, aproape ireală, un amestec de vis și realitate voluptoasă, ca o dorință înfocată.

Intr'o curte însoțită și acoperită cu un strat gros de frunze veștejite, niște grecoaice tăifăsuiau alene, — pisici meridionale tânjind la atingerea generoasă a unei toamne frumoase. Una dintre ele, înaltă, tânără, bine făcută și foarte veselă, se ridică la trecerea mea și strigă:

— Ah! iată-te. Tu ești micuțul chefalonit nenorocit dela chir Leonida? Ei bine, am să te consolez eu. Și eu sunt o chefalonită. Vino să te sărut.

Și nici una nici două, mă înlănțui, mă strânse, mă așeză pe genunchii ei și mă acoperi cu sărutări care-mi ardeau fața și-mi pierdui capul. Celelalte femei tăbărîră cu întrebările, deodată:

— Cine a fost tatăl tău? Din ce țară? Ce meserie? Ce vârstă? Când a murit? De ce boală?

Auzeam ca prin vis. Nu știam ce să răspund. Eram amorțit, halucinat. Pe sub pleoapele întredeschise, vedeam mai multe mâini care strângeau pe ale mele, dar cele ale chefalonitei alunecând pe obrazii mei îmi lua mințile. Abia îmi trăgeam sufletul.

Prima zi de lumină și fericire necunoscută, o plății scump: deoarece încurcai comenzile, fui tăbăcit cu bătaia de „Țoapa“.

A doua zi, aceleași mângâeri, aceeași toropeală, aceeași halucinare. Încă și mai multe boroboațe, încă și mai multe palme, dar totul parcă nici nu mă atingea: băteau un somnambul. Eram fericit.

A treia zi, mă lăasai în voia beatitudinii, fără să mă sinchisesc de rest. Și asta le puse capăt:

— Băiatu' ăsta e un idiot! răcni tejghețarul.

Și capacul căzu asupra mea. Luni întregi n'aveam să mai revăd strada, decât din pragul cârciumei. Trăii din visuri. Cântece, che-furi, zaiafeturi monstre, nopți albe, sute de curse pe zi la pivniță, munți de vase mur-dare, — totul devenea obișnuință, mă abru-tizam.

Mi-aduc aminte de o melodie grecească, cântată și jucată în timpul acelor zile de tri-stețe fericită. Grecii, cari se chiamă mai toți Iani, își dădeau mâna și se încingeau într'o horă nebună, cântând aceste cuvinte grecești pe care mi-le reamintesc :

*Saranda pente Ianidés
énos kokoru gnosi.
Ki'éna pulaki takussé
pighé na pavalosi. *)*

Toată lumea râdea. Cutezai să râd îm-preună cu toată lumea și fusei bătut.

Din cauza turburării, provocată de aminti-rea mângâerilor chefalonitei, mâncai o palmă dela chir Leonida.

Intr'o seară, tocmai terminasem de servit pe un tânăr elegant care-și alesese pentru con-sumație una din odăile ce aveau ieșire în curte, fapt care păru ciudat jupânului.

*) Ceeace însemnează : Patruzeci și cinci de Iani au abia creerul unui cocoș. O păsărică, aflând asta, era cât p'aci să moară de mirare.

— Fii cu ochii în patru! îmi spuse. Flăcău' poate s'o șteargă pe poarta dela grădină, fără să plătească.

Mi-o spusese, e drept, însă eu mă gândeam la frumoasa chefalonită și „domnișorul dela odaie“ îmi jucă festa: după ce se îmbuibă bine, bău pe îndesate, ceru țigări și socoteala, mai vroi și câțiva gologani de buzunar. Asta ne pierdu pe amândoi:

Suma de plată era trei lei și ceva.

— Adu-mi restul la cinci lei! făcu el grav, fără să-mi dea moneda.

Il găsii pe chir Leonida care rânji în barbă, îmi dădu restul și se puse la pândă. Nu bănuiam nimic, gândul mi-era în altă parte.

— Fugi repede și adu-mi un timbru! strigă șmecherul, după ce îi dădui restul.

Alergai, bine'nțeleș, dar, în besna de nepătruns a curții, căzui în palmele lui chir Leonida.

Ah! mușterii adunați să asiste la această „reprezentatie“ au răs din belșug în seara aceea; și dacă eu am plâns de necazul că m'a bătut patronul meu, „frumosul domnișor“ nu fu cruțat de râsetele celor adunați.

După huiduelile și loviturile de picior în spatele pușlamalei, chir Leonida mă sgâlțai cu putere:

— Nu cumva te-ai îndrăgostit, din întâmplare?

Atunci, văzui un om, unul singur, ieșind din cei cari erau de față și punând mâna pe umerii jupânului, zise :

— Leonida, tu nu trebuie să te porți ca tețghetarul tău.

Omul acesta era „căpitan“ Mavromati a cărui poveste e următoarea :

„CĂPITAN” MAVROMATI

II.

„CĂPITAN“ MAVROMATI

După întâia săptămână de plâns și de buimăceală, băgai de seamă că un om, — pe care-l luai la început drept un mușteriu,—intra în prăvălie odată cu deschiderea și nu mai pleca decât la închidere. Și în tot lungul acestui timp amarnic de optsprezece ceasuri, sta înțepenit pe un scaun, într'un colț ferit dinspre tezgheaua bucătăriei, se mai scula, când nu încurca pe nimeni, mai aduna un pahar, mai ștergea o masă, mai ațâța jarul grătarului, mai dădea cu mătura pe ici, pe colo. Dar, pe toate le făcea cu încetineală, așa în treacăt și repede fugea la scaunul lui când îl apuca o tuse înneacăioasă, de care se vedea că suferă cumplit.

Era un om aproape bătrân. Infățișarea-i răpciugoasă, jigărită și molatecă, îl îmbătrânește și mai tare. Purta un palton ca vai de el, iar pe cap, o șapcă de marinar grec, pe care o rânduia cu mare chiverniseală, o corcinea ca pe un copil. Șapca asta, mustața răsucită și

barba pieptănată cu îngrijire, erau toată preocuparea lui. Nu mai văzusem un astfel de om. Și ce se petrecea cu el, era așa de nou pentru mine, că nu-l mai slăbeam din vedere.

La 'nceput, l-am luat drept vre-o rudă a stăpânului. Intr'adevăr, tatăl lui chir Leonida, moșneagul fără somn și fără oboseală, „barba“ Zanetto, căruia îi ziceam „*Ghizuroiul*“, venea dimineața drept la el și cu multă curățenie, îi dădea mâna și un „bună ziua“ ... la plural:

— *Kalimérasas, căpitan Mavromati!*

Apoi se așezau, față'n față, la cafea și se porneau pe un galimatias grecesc, cu țîțiri-pîțiri, din care nu înțelegeam nimic. Imi ziceam, privindu-l cum vorbea ca un palicar:

— A fost *căpitan* de vapor... Și-l cheamă *Mavromati*... Da' de ce o fi scăpătat așa de rău, săracu'!?

În curând, însă, văzui că birtul lui chir Leonida era plin numai și numai de „căpitani“ de vapoare: „căpitan“ Valsamis, „căpitan“ Papas, „căpitan“ Smirnotis, — căpitani și iar căpitani. Rar își dădeau mâna doi mușterii, fără să se intituleze „căpitani“. Mă miram de atâta ofițerime în locanda lui chir Leonida și mă întrebam cum se face că nu vedeam și matrozi de rând. Mai târziu, am înțeles că pentru a fi „căpitan“ pe strada Malului, nu e nevoie să comanzi un vapor, un remorcher, un

caic ori chiar și un șlep, ci e de-ajuns să ai numai o barcă: orice grec, pe apă, e un *căpitan*.

Acești „căpitani“ se cunoșteau bine între ei, știau să se stimeze, precum și să se disprețuiască. Adevărații comandanți de vapoare erau gravi, veneau rar și se închideau ca să petreacă în odaia prăvăliei. Iar când căpitănașii dădeau peste ei și-i asaltau cu chestiuni „profesionale“, un zâmbet ironic flutura pe fețele lor arămii, bătute de vânturile mărilor. Înainte chiar de-a le învăța limba și de-a ști ce vorbeau, ajunseseam să le cunosc gradul și căpitănatul, numai după chipul cum se purtau unii față de alții. Celor autentici parcă li-era greu de-a mai asculta când droaia de barcagii îi pisa neîncetat cu „căpitane“ în sus, „căpitane“ în jos și pândeau momentul ca să scape de ei.

Niciodată, însă, nu i-am văzut batjocoritori cu „căpitan“ Mavromati, oricât îmi părea de ridicolă apropierea aceasta. Îi dădeau mâna, îl numeau cu cordialitate *căpitan* și se cinsteau împreună. În acele momente, bătrânul se aprindea, vorbea ca dela mare la mare, o-căra, gesticula, apoi se îneca cu tusea și se așeza pe scaun. Nu știam despre ce era vorba. Ochii săi negri scânteiau de mânie. Barba îi tremura. Mi-era milă de el. Și tocmai atunci, ca o strivire a propriei lor striviri, interveneau caicgiii, cari nu văzuseră niciodată marea și-l zeflemiseau cu cruzime:

— Eh, na! *Ti iné moré?* (Ce s'a întâmplat?). Acești căpitani răutăcioși ți-au înecat *vaporii!*?

Căzut chiar în cerșetorie, „căpitan“ Mavromati li-se părea mai căpitan decât dâșii. Pe mine, aceste copite de măgar mă întristau nespūs; el nu le da luare aminte. Cu capul în mâini, tușea până la potolirea accesului, apoi se ridica dârz, își potrivea șapca cu demnitate și începea să se plimbe, cu mâinile dindărăt, cu fruntea sus, ca pe puntea de comandă.

Bucătarul îi da mâncarea pe care o dorea, iar tejghetarul, sticluta cu vin. Mânca și bea în colțul lui. Era o umilire, dar n'o lua în seamă; privea, afară, în stradă, în gol, ca și cum s'ar fi aflat în largul mării.

Nu l-am văzut vreodată scoțând sau băgând un cinci în buzunar.

Nu știam ce-i cu el.

*

Cam la o lună dela intrare, au început să mi-se lumineze ochii: „Țoapa“ îl ura de moarte și ne ațâța și pe noi împotriva lui. Zicea că e „ochiu' stăpânului“, care-l hrănea „ca să ne spioneze“.

— Să mă spioneze? îmi spuneam. Și ce să spună jupânului? Că spăl vase, frec tingiri, alerg pe spetite la hrubă și la cramă, că pic de somn și sunt bătut?

Voia lașul de teighetar să-i facă viața nesuferită și să-l gonească din prăvălie, dar nu fățiș, ci indirect, cu mâinile noastre.

Nu intrai în conjurație. Dealtfel, nu făcusem nici un fel de camaraderie, atât cu teighetarul cât și cu cei doi băieți. Pe cel dintâi, aș fi dorit „să-l umfle Dunărea“, cum spuneau tovarășii mei întru asuprire, când erau bătuti; iar cu aceștia n'aveam ce vorbi și nu-i simpatizam, fiindcă se pârau din lingușire. Ba chiar mă pârau și pe mine, deși îmi vedeam de treabă.

Vina mea era că citeam, pe furiș jurnale și făceam fișe cu cuvinte grecești (exact aceleași fișe pe care le reluam, douăzeci de ani mai târziu în Elveția, învățând limba franceză!)

În după amiezile liniștite, — când n'aveam mese și dușumele de frecat, când bâzâe musca și se trezește vinul în oale, când „Țoapa“ o ștergea la „amureaza“ lui și pe când tovarășii mei de mizerie pândeau „tabacherușa“ lui Mavromati ca să-i „trântească chiper în tabac“, — eu îmi trânteam în căpățână noutăți voluptoase: făceam cunoștință cu o lume, descoperită odată cu ziarul pe care-l luam pentru prima oară în mâini, minunată poezie a-tot-știutoare care-mi spunea că există un parlament, un guvern, miniștri și deputați cari fac legi și se ceartă ca barcagii; că un anume Filipescu a străpuns cu sabia, în duel,

pe adversarul său Lahovary; că Grecii se bat cu Turcii, Burii cu Englezii și Spaniolii cu Americanii; că există o „afacere Dreyfus“ și că în afacerea asta un mare romancier, care se chema Zola, ridicase Franța în picioare. Aflam că peste tot pământul, oamenii se împușcă sau se sinucid din mizerie sau patimă. Și mai ales aflam că nu-mi cunoșteam limba: erau sumedenii de cuvinte pe cari nu le văzusem scrise în nici o carte școlară.

Faptul acesta mă disperă: cum se poate să nu pricep eu scrisul românesc? Ce-i de făcut? Pe cine să întreb?

Înțelegeam să-i cer lui „căpitan“ Mavromati să-mi traducă, cu chiu cu vai, cuvinte grecești; pomelnic de verbe, de substantive, de tot ce se vedea și auzea în jurul nostru, dar să-i cer să mă învețe și limba mea, asta mi se părea o rușine: el era străin, pe când eu, pământean, de abia ieșit din școală!

Și n'aveam nici o altă ființă căreia să-i pun o întrebare de acest gen. Greci sau Români, mușterii lui chir Leonida mi se înfățișau ca o lume fără inimă, dornică de petrecere, indiferentă față de un copil, pe care nici nu-l lua în seamă. Lumea asta mi-era dușmană. Eram bucuros când nu venea și nu m'aș fi supărat să aud că a luat-o dracul pe toată, căci nu era ochiu care să vadă truda noastră, nici suflet care să se înduioșeze de un sărman băiat de

prăvălie, ținut în picioare din zori și până în miez de noapte.

Singur „căpitan“ Mavromati mă auzea uneori suspinând. Fiind blând cu el, era și el bun cu mine :

— *Te dore pițorele more Panagaki! Ah, caimeni, chind ziți stipun, ziți totu! Omini sinta una varvaria!*

Compătimirea e un mare răscolitor de suflete. Durerile ascunse ale fostului comandant de vapor treziră în mine mila și impuseră tăcere propriilor mele chinuri.

Viața de spălător de vase și de geamuri, de frecător de tacâmuri, de tingiri, de mese și de dușumele; viața asta ne mai pomenită care-mi interzicea să mă depărtez mai mult de zece pași de ușa cârciumei, începu să-mi devie suportabilă. Imi întorsei ochii și bătăile inimii spre acela pe care toată lumea îl numea „edecul prăvăliei“ și „ochiu' stăpânului“.

Și în vreme ce camarazii mei de suferință, imitând pe tejghetar, îi puneau „poșta“ pe când ațipea, îl cătrăneau cu piper, îi turnau apă în buzunare ori îl presărau cu „praf de scărpinat“, — eu, cel mai slab printre cei slabi, luam fățiș apărarea celui învins și batjocorit, îl înștiințam de toate renghiurile ce se puneau la cale împotriva lui, mă certam cu băieții și mâncam chelfăneală dela „Țoapă“.

Astfel, ne împărțirăm în două tabere ad-

verse și inegale. Tejghetarul fu mai puțin sever cu lingușitorii lui, iar mie îmi făgădui să facă totul ca să fiu dat afară. Fusei poreclit „Cațaonul“. Și în loc să ne odihnim oasele, când rămâneam singuri, acum înșiși colegii mei se țineau gata de bătaie. Uneori, chiar ne băteam.

Dar, lupta e un semn de viață, dacă o primești cu plăcere. Să lupți pentru o idee, să lupți pentru un sentiment, pentru o patimă sau pentru o nebunie, dar să crezi în ceva și să lupți, asta e viața. Cine nu simte nevoia unei lupte, nu trăiește, ci vegetează.

Vegetasem și eu. La început, timp de câteva săptămâni, copleșit de golul ce se făcuse în mine prin răpirea libertății, nu mai eram în stare să cuget la altceva, decât la redobândirea acesteia. Mi-aduceam aminte de faimoasele versuri care caracterizau pe copilul desgustat de școală:

*Nu vreau să învăț carte, vreau să fiu cioban,
Orice-o fi mai lesne, ba chiar și țigan.*

Nu puteam „să fiu... țigan“, fiindcă eram român, — ori dacă vreți *corcitură*, ca tot „românul neaoș“, — dar în fiecare seară mă culcam cu gândul să fug a doua zi, să nu mai dau pe acasă și să trăiesc din măturatul vagoanelor cu grăunțe, să mă fac „gozorar“ ca atâția copii cari foiau prin port. În clipa, însă, de-a

pune planul în aplicare, îmi apărea figura de sfântă a aceleia care ar fi murit de întristare, dacă m'ar fi văzut „gozorar“. Și renunțam. Și iar reveneam la ideea fugii. Și din nou mă mustra cugetul.

Sbuciumul acesta, dacă ar fi continuat, m'ar fi împins cu siguranță la vreun act de disperare.

Dar, iată că un ziar îmi cade în mână și-mi povestește tot felul de fapte. Setea mea de cunoștințe bea știrile cu nesațiu. Neologismele îmi dau de furcă. În acelaș timp, primele cuvinte grecești încep să-mi sbârnâie cu stăruință în urechi. Le pun pe hârtie. Dorința de-a le rosti în fraze, mă face să cat în ochii plini de depărtări ai lui „căpitan“ Mavromati, „stâlpul cărciumii“.

Atunci, bag de seamă că „stâlpul“ acesta era o ruină, în care lovea mai ales omul cel mai nesuferit mie: tejghetarul. Revolta se aprinse în mine: „căpitanul“ îmi părea un om bun, suferea în tăcere toate umilințele și era singurul meu binevoitor dintr'o lume de străini. Ce avea „Țoapa“ cu dânsul? În ce consta „spionajul“ bătrânului? Toată lumea știa că tejghetarul avea în vecinătate o amantă, zisă „brutăreasa“, o leliță fără căpătâi, la care dădea fuga în orice clipă liberă.

Nu cumva se petreceau lucruri „necurate“ cu femeia asta?

Mă pusei la pândă și-l surprinsei cărând la ea, vinuri și rachiuri vechi, fripturi, ouă, pui de găină.

Acum l-aveam în mână! El voia să mă dea afară. Eu prinsei gust de stat. Uitai toate necazurile. Un câmp de activitate plăcută se deschidea înaintea mea: dor de răzbunare, sete de citit, prilej de-a învăța o limbă streină, nevoie de-a iubi un om nenorocit ca și mine.

Mă trezii ca dintr'un vis urît. Viața începu să aibe un sens. Și de pe-o zi pe alta, aspectul cârciumii se schimbă.

*

— Căpitan Mavromati, ce o fi asta: „suspensiune“? îi zisei, într'o după amiază, arătându-i ziarul.

— *Nu stiu more niți eo... Ma este una vivlio care stie totu limba rumunesca...*

Ce „biblie“ să fie asta, care „să știe toată limba românească“, mă gândeam eu în zilele următoare, — când spre marea mea uimire, „căpitanul“ apare într'o dimineață cu ea sub braț și mi-o depune în mâini:

— *Oriste, Panaiotachi!... Asta stie mai mult de chit un dascalos forte spudevmenos!...*

Citii pe copertă: *Dicționar universal al limbii române* de Lazăr Șeineanu (acel Șeineanu, care alături de H. Tiktin și dr. Gaster, este

unul din cei trei profesori evrei cari au pus bazele filologiei în România; tus-trei, astăzi, expatriați, fără voia lor; tus-trei continuând încă și acum, — primul, la Paris, al doilea la Berlin și al treilea, la Londra, — să răscolească cu mare cinste folclorul nostru, necunoscut și neprețuit, atât în țară cât și în străinătate).

Nu înțelesei numaidecât ce puteau să însemne cuvintele: *Dicționar universal*; dar deschizându-l, la întâmplare, simții obrazii îmbujorându-mi-se de plăcerea descoperirii: neologisme și expresiuni, citite prin ziare, îmi erau tălmăcite pe înțelesul meu. „Biblia“ asta avea deci să-mi explice toate cuvintele acelea, peste care treceam cu amarnică întristare. Ba, — tot răsfoind volumul, — văd că-mi dă și o mulțime de citate din autori ca Anton Pann, Ion Creangă, Vasile Alecsandri, pe cari îi cunoșteam din școală.

Ne aflam singuri în prăvălie: bucătarul era la piață, cu un băiat; tejghetarul și celălalt băiat deretecau prin hrubă; „barba“ Zanetto nu venise încă, iar chir Leonida se scula totdeauna târziu.

Luai mâna dreaptă a lui „căpitan“ Mavromati și i-o sărutai cu recunoștință, apoi, beat de bucurie, incapabil să pronunț o vorbă, mă repezii în odaia de dormit și ascunsei „biblia“ în rufele îngrămădite sub pernă.

De-acum încolo, *cartea sfântă* a adolescenței mele, — aceea pe care n'am mai lăsat-o din mână timp de zece ani, — avea să devie izvorul tuturor bucuriilor și al surprizelor unei vieți de copil chinuit. Ea avea să fie, nu un „dicționar“, ci o amantă a copilăriei mele, o amantă fecioară care-ți atinge fruntea cu mâna și-ți alină durerile. Nici o oboseală, nici o maltratare, nici un gând negru, nimic n'avea să-mi mai învingă voința de-a munci și suporta viața. Un om înfrânt îmi pusese în mâini o comoară: fiecare pagină cuprindea o lume de cunoștinți; fiecare cuvânt căutat îmi deschidea orizonturi nebănuite. Uitam că voiam să caut tălmăcirea unui termen; uitam că timpul mi-era măsurat; uitam de lume și de ticăloșiile ei și alunecam dela un cuvânt la altul, dela o pagină la alta, dela o știință la altă știință, dela un univers de gânduri la alt univers de gânduri, mă îndopam în chip inconștient și nu ajungeam să mă mai satur. Chiar și vremea somnului o sacrificam, adesea, în bună parte, pe când colegii mei sforăiau, în patul lor, rupți de trudă. Incovrigat sub o umbrelă deschisă, peste care mai aruncam și surtucul, ca să nu se vadă de afară licărirea lumânării ce-mi pâlpaia sub nas, citeam, citeam tot ce-mi cădea în mână, căutam în dicționar și-l ascundeam repede, ca pe un tezaur. Și de câte ori n'am văzut ușa odăiței, deschizân-

du-se ca împinsă de vijelie, și pe tejghetar, care mă turtea cu câte un pumn în biata umbrelă, sbierându-mi:

— Dormi, fir'ai al dracului! Dormi, că trebuie să muncești mâine!

Nu făcea nimic! Continuam sub trânteli și bușeli, fericit să adorm cu capul pe dicționar, ca copilul în poala mamei.

Bucuria asta nemărginită avu un efect fizic imediat: începui să mă îngraș! Corpul îmi deveni dolofan, bucele plesneau de sânge. Munceam țeapăn. Mâncam și beam țeapăn. Farfurii, tacâmuri, tingiri, mese, uși, ferestre, deveniră un fel de sport: le întorceam, le răsuceam și le dădeam gata într'o clipită. Micii mei adversari, pe cari nu-i dușmăneam deloc, dealtfel, nu mai putură să-mi ție piept nici la gălceavă, nici la trântea, — ba, într'o zi, furios că „Țoapa“ îmi pusese piedică din bun senin și făcuse să mă lovesc cu capul de o masă, îl plesnii în piept cu fârașul pe care-l aveam în mână, apoi alergai la patron, mă plânsei și avui câștig de cauză. Astfel, începui să dau brânci și să-mi fac loc.

Pe de altă parte, mama, văzându-mă gras și voios, fu fericită. Venea în fiecare Duminică seara ca să-mi aducă primenelile, sta, cu îngăduința jupânului, un ceas de vorbă cu mine și pleca. Uneori mă găsea cu o vânătae pe obraz, provenită din loviturile barbare ale tejgheta-

rului și se speria buna mamă, ca și cum aș fi fost ucis :

— Săraca'n de mine! Ori te bat ăștia așa de tare?!

— Da' de unde, măicuță! M'am izbit, umblând fără lumânare prin beciu!

Și-l luam martor pe „căpitan“ Mavromati, despre care-i vorbisem cu înflăcărare. Mama știa grecește aproape ca o grecoaică și, acum în urmă, nu lipsea niciodată să cheme pe „căpitan“ la întreținerile noastre, să-i mulțumească de simpatia cu care mă învăluia și să vorbească îndelung cu dânsul.

Lucru ciudat: convorbind cu mama, Mavromati se înverșuna la cuvânt, ca în momentele când sta la un pahar cu câte un comandant de vapor; părea că tot blestemă pe cineva. Intrigat și doritor să aflu, mă amestecam în vorbă:

— Ce-i cu „căpitanu“ mamă? Ce are?

— Eh, maică, ce să aibă... Ia, păcate lumești! Ci-că a avut și el casă, gospodărie, femei, vapor... Și numai prietenii l-au adus în starea asta...

— Da, *more pedaki!* răcnea bietul, holbând ochii aprinși de ură. *M'a luat u fumia și vaporă! M'a lasat u camasia, pezevenghi! Eo n'amu fosto toto-una padochioso come azi!... Douazeți ani amu fosto capitani os peste vaporă meo! Ah! a filotimi, gainari! mamaligari! pusti! Hrima, more, hrima!*

Se ridica, cu barba în vânt, cu șapca îndesată pe frunte, scrâșnea din măsele și se plimba cu pași repezi prin odaie, până-l apucă tusea, care punea capăt tuturor crizelor sale de mânie. Atunci, mama își lua noapte bună și se retrăgea, clătinând din cap. Plecarea ei mă lăsa întotdeauna trist, dar mai ales când „căpitanul“ își desvăluia trecutul său, atât de misterios pentru mine. Imi reluam munca și plăcerile mele intime. El își relua locul pe scaun și calvarul durerilor sale neștiute.

Și lunile treceau. Crăciunul mi-aduse o zi de libertate, — cu sarmale, piftie și caltaboși, „acasă, la mama“, — cu duioșii negrăite și cu păreri de rău, — o zi scurtă ca durata unei stele căzătoare în nopțile de vară.

„Căpitanului“, iarna îi aduse chinuri lungi, ca torturile inchiziției: uși închise împotriva crivățului; prăvălie plină de tembeli și fum; batjocuri pe îndelete și, — ceiace fu mai înspăimântător, — ardeiu roșu ars pe plita mașinei de bucate, supliciu născocit de nemilosul tejghetar care se distra în lipsa stăpânilor, asfixiindu-ne pe toți și mai ales pe sârmanul Mavromati.

Această nouă nelegiuire avea să-i fie fatală tejghetarului, dar nu chiar pe curând cum aș fi dorit-o.

S'ar părea lucru de necrezut ca un servitor, fie el chiar și atotputernic tejghetar, — prins cu mâța 'n sac, bănuir de toată mahalaua și de stăpân, — să poată teroriza pe niște copii subalterni și pe un bătrân bolnav, fără ca nici-una dintre victime să aibă curajul să-l dea în gât. Și cu toate astea, așa este: o autoritate instinctivă capătă o putere nemărginită în ochii celor slabi, cari o acceptă, i-se supun și-o îndură. Așa se explică fenomenala răbdare a popoarelor față de asupritori: nu vreo presupusă valoare morală a acestora le dă autoritatea de-a stăpâni lumea, ci lașitatea stăpâniților.

În cârciuma lui chir Leonida, lucrurile se petreceau la fel. Stăpânul de fapt, era tejghetarul, brută cojănească din specia acelor cari în armată ucid în bătaie pe frații lor țărani, de îndată ce s'au văzut cu un galon de fir, cusut la mâneca hainei lor odioase.

Chir Leonida instalase pe vremea aceea, tot pe strada Malului, o fabrică de limonadă și apă gazoasă. Ceva mai sus de cârciumă, meșteri zidari refăceau niște acareturi ale sale, căzute în ruină. Și ambele întreprinderi mergeau rău: la fabrică, mașinile funcționau defectuos, spărgeau sticlele, răneau pe mânători, produceau avarii și pagube; la bina, lucrători de adunătură și fără conducere destoinică modificau a doua zi ceea ce construiau.

seră în ajun. Jupânul și tatăl său, „barba“ Zanetto, forfoteau toată ziua dela o halima la cealaltă. „Țoapa“ trona ca un pașe peste dughiană și peste nenorocirile ei. Se afla „mândrețea“ într'un sat fără câini, se plimba fără ciomag, fura din gros, asupra ca să-și răz-bune selavia seculară care-i mocnea în sânge și aștepta ceasul mântuitor când, — liberat de serviciul militar pe care-l făcea „cu schimbul“ și nu-l făcea de loc, — avea să deschidă, la rându-i, o cârciumă mai dihai decât a stăpânului... „*slujit cu cinste timp de ani îndelungați!*“ ...

Dar, iată că uneori, tocmai când să zici „Doamne ajută!“, te împiedici de un ciot și cazii cu nasul într'o baligă. Accidentul acesta urma să i-se întâmple și tejghetarului, iar ciotul, două victime ale sale: „căpitan“ Mavromati și eu.

Bătrânul astmatic cunoștea pe Dumitru tejghetarul, din ziua când tatăl acestuia, țăran din Cotu-Lung, îl adusese de mână la chir Leonida; îl văzuse intrând sfios și ciufut, îmbrăcat cu cojocel sdrențuit și încălțat cu opinci netăbăcite; îl dădăcise în toate treburile locandei și-l învățase grecește, limbă pe care, după doisprezece ani de dibuire, o vorbea „ca o vacă spaniolă“, cum se spune în Franța.

Acest etern *Dinu Păturică* al ciocoismului universal a urmat, din instinct, calea prototipului său, creiat în chip definitiv de Niculae

Filimon: a lins mâna, pe care nu putea s'o muște și s'a făcut indispensabil stăpânului, apoi a început să se ridice în două picioare, a pierdut pe drum sfiiciunea și umilința, și s'a așternut pe dărâmarea tuturor acelor cari păreau să-i împiedice mersul spre avere. Din binefăcător, „căpitan“ Mavromati deveni pentru el „ochiu' jupânului“; iar băieții, cari aveau aerul să se pripășească în locandă, să învețe grecește și să-i surpe locșorul, fură priviți ca niște rivali cari trebuiau îndepărtați înainte de-a prinde rădăcini; niciunul n'a putut sta la chir Leonida, mai mult de un an. Astfel, stăpânul fu nevoit să păstreze în slujba sa pe singurul servitor „care cunoștea“ vinurile, rachiurile, pe clienți, rostul prăvăliei și limba greacă, aceasta absolut necesară cartierului.

Cu mine, pașalâcul „Țoapei“ avea să fie sdruncinat din temelii.

La șase luni după intrare, grației prieteniei lui „căpitan Mavromati“, știam grecește mai bine ca tiranul nostru, fapt ce-l aruncă în turbări caraghioase. Imediat fui înconjurat de simpatia grecilor, cari-mi vorbeau numai în limba lor și cereau patronului să fie serviți numai de mine. Chir Leonida o îngădui cu bucurie, mă scoase dela spălatul vaselor și mă trecu la chelnărit. De-acuma, adio leșie usturătoare și lături scârboase! Adio, în parte și

tu hrubă nemiloasă cu ale tale optzeci de trepte!

Cu „cărarea“ pe-o ureche, curat îmbrăcat și încins cu un șorț, alb ca zăpada, aveam să strig, ca moș Anghel: *vineee!*, dar pe grecește *amesos! erhete! oriste kirie!*

Trebuia să-mi dovedesc destoinicia la purtatul serviciilor și să înțeleg „dintr'un cuvânt“ ce mâncare și ce băutură mi se cere, să cunosc prețurile, să disting calitățile consumațiilor și să am ochii „în patru“ la făcutul socotelilor. Imi dădui toată osteneala să fiu fără pată și reușii să-mi atrag toate laudele, afară bine'nțeles de-ale tejghetarului care le păstra pentru el.

Noua mea stare ferici pe „căpitan“ Mavromati, ca și cum aș fi fost fiul său, iar mama avu lacrimi de bucurie.

Dar, nu fu numai atât. Se spune că o nenorocire nu vine niciodată singură. Eu cred că și mulțumirile se țin uneori lanț, altfel viața n'ar mai putea fi suportată.

O crâncenă brutalitate a „Țoapei“ veni să-mi modifice din nou situația și să mi-o facă aproape ideală: cei doi băieți, fiind surprinși de tejghetar pe când gustau împreună o picătură de rachiu, fură închiși de acesta în odaia prăvăliei și bătuti până la sânge. Amândoi nenorociții fugiră de îndată ce-i scăpară din mâini; și până la găsirea altora și instruirea

lor, trebuia să iau asupra-mi o parte din munca celor plecați. Atunci cunoscuți, pe lângă truda pivniței și a ajutoratului la bucătărie, fericirea de a duce, la abonați, sefertașele cu mâncăruri și sticlele cu băuturi, — muncă ideală, atât de îndelung jinduită de mine, singura care îngăduia băiețelului-servitor să calce în stradă, în cartier, în oraș, în viața asta „de-afară“, pe care o doream mai aprig decât întemnițatul!

Din Octombrie și până în Aprilie, nu văzusem calea Călărașilor decât de două ori, când fusesem trimis să cumpăr țigări, iar mândra mea Dunăre, o singură dată: la Crăciun. Și eu, care eram atât de obișnuit să dau drumul privirii pe luciul ei, pe pădurea ei de sălcii, pe furnicarul ei plutitor!...

Ca să țin piept acestei nostalgii, mari binefaceri trebuie să-mi fi adus prietenia căpitanului Mavromati și minunata sa „biblie“.

*

Acum, deodată, mă trezii liber: scurtă și drămuită libertate, dar cu atât mai gustată!

Dimineața, între orele nouă și zece, trebuia să mă duc pela abonați ca să le prezint lista de bucate și să iau comenzile, apoi între unsprezece și douăsprezece, să port mâncărurile și băuturile. Seara, acelaș lucru. Patru ore de hoinăreală! Patru sfinte ceasuri de visări,

de beție a ochilor, a simțurilor: arbori și copaci cu muguri și păsărele; străzi măturate de vânt, udate de ploaie, pline de câini și de pisici; ferestre deschise, împănate cu ghivece de mușcate, garoafe, cercełușe și busuioc creț; curți cu femei de-abia ieșite din pat, cu copii veseli, cu chiote și cu ocări. Dar, mai presus de tot și toate, Dunărea avea să-mi umple ochii și să-mi îmbete inima, cum niciodată nu știusem să văd și să simt, Dunărea veșnică a copi-lăriilor milenare!

Și cum slujba asta am păstrat-o în tot timpul de un an și jumătate, cât am slujit la chir Leonida, „căpitan“ Mavromati avea să mă însoțească adesea în colindările mele și să-mi vorbească în limba lui despre lucruri și fapte pe cari desgustul de-o literatură ipocrită mă oprește de-a le reda în dialoguri seci și cu pretenție de exactitate. Ii voi transpune aici gândirile, așa cum îmi revin din bezna unor amintiri, doar de inimă păstrate:

„Sunt născut pe apă și n'am crezut niciodată c'am să pot trăi și muri, în altă parte decât pe apă.

„Tata avea corabie în marea Egee; își purta familia cu el; împreună cunoșteam liniștea și sbuciumul vieții de marinar.

„După moartea lui, am căutat să devin singurul stăpân al corăbii și am reușit, dar cu

prețul unor nedreptăți făcute unei surori și unui frate, ambii mai mici decât mine. Și, de!... Poate că dacă trag astăzi păcate; dacă am ajuns la bătrânețe să fiu batjocorit de slugi și afumat cu ardei iute, se poate să fie o răsplată a strâmbătăților mele de-atunci!...

„Iată de ce tac și înghit. Aș putea, oricând, să prind pe tejghetar și să-l fac să fie aruncat în pușcărie, căci a furat, nu vinuri și rachiuri, cum crezi tu, ci mii de lei. Dar, de ce s'o fac? Cine nu fură? N'am furat eu? N'a furat Zanetto? Nu fură toată lumea? Cu două brațe, nimeni nu poate să facă o corabie, nici o fabrică de ape gazoase, chiar dacă ar munci o viață întreagă!

„Și-apoi, ce-aș câștiga să denunț pe un om care urmează exemplul tuturor? Pentru chir Leonida, tot un păduchios am să rămân. El nu vrea să știe că dacă s'a trezit moștenitor de mare avere, în parte mie mi-se datorește: eu l-am scos dela stăpân pe tatăl său și eu i-am dat bani ca să deschidă locandă la Brăila, unde veneam cu corabia și vedeam că e pâine de mâncat. O avere am lăsat în prăvălia lui Zanetto, eu și prietenii mei!...

„Ah! prietenii!... Prietenia!... Nu-i blestem; n'o blestem. Dar de mari crime suntem capabili, tot fiind prieteni și tot slăvind prietenia!...

.

„Eram tânăr... Ambițios... Și am voit să am un cargobot, nu corabie. Un zaraf din Pireu, amic din copilărie, îmi dădu banii ce-mi lipseau, după vânzarea corăbiei și iată-mă căpitan pe vaporul meu!...

„Atunci, m'am crezut stăpân pe tot pământul. Chefuri și generozitate, fanfaronadă care te face să uiți că mai ai și datorii de plătit:

— Bravo Mavromati!

— Zito Mavromati!

— Ura Mavromati!

— *Na se heso* Mavromati!

„Aveam o nevestă spaniolă, care nu voia să se urce pe cargobot, ca mama pe corabie și am aflat de ce: îi era mai comod să se urce în patul zarafului, prietenul meu!... Acolo, nu se temea de furtună!... Ah! să n'ai niciodată prieten zaraf!

„Ne-am smuls amândoi bărbile, am amanetat vaporul, i-am plătit datoria și mi-am luat nevasta. Mai bine i-o lăsam și nu-i plăteam, căci tot a trebuit s'o pierd mai târziu, ba chiar și vaporul!...

„Femeea, more Panagachi, e ca soarele: să nu te depărtezi prea mult de ea, dar nici să te apropii prea tare. În orice caz, nu poți să ai, în acelaș timp, femee și vapor: unul din doi te înneacă, cu siguranță!

.....

„După ce am rămas pe uscat, m'am gândit la Zanetto, pe care-l procopsisem. Am venit la Brăila. Aveam și ceva parale. I-am propus să ne facem tovarăși. Mi-a răspuns că „două săbii nu intră în aceeași teacă“, dar, zicea el, „dacă vrei poți să trăiești pe lângă mine“.

„Am închis ochii și am trăit pe lângă el. La început, mai credeam în viitor și în prieteni. Mâncam cu toții la o masă, petreceam, eram stimat de colegii mei, comandanți de vapoare, care-mi făgăduiau marea Neagră și Sfântu-Munte.

„Au trecut zilele și anii. Unul după altul, au dispărut mai toți vechii prieteni, cari puteau să facă ceva pentru mine. În vremea asta, Zanetto devenea puternic. Eu slăbeam și mă îmbolnăveam. Cheltuind toate economiile, nu mai putui plăti și eu la câte o masă mare, și vezi tu, când într'o prietenie plătește numai unul, se duce stima... și prietenia, cu dânsa. Asta e o lege, dela care puțini oameni se abat.

„În curând, ajunsei și zdrențáros. Atunci nu mai rămase nimic din mândrul Mavromati! Până și titlul meu de *căpitan* fu pus la îndoială de tinerimea veselă a prăvăliei și luat în batjocură. Devenisem o legendă. Urmând exemplul dat, Dumitru tejghetarul îmi servea vin trezit, ori în două cu sifon și punea copii nevinovați să-și râdă de mine.

„Nu m'am plâns nimănui și nu m'am revoltat. Mi-am zis :

— Haide, căpitan Mavromati: *Kalo taxidi!*... (călătorie bună!) *Adio mavra matia!*... (ochi negri!).

.

Vară cu călduri cotropitoare, cu alergătură de cal de tramvai și cu sudori de sânge :

— Băiete! Un păhărel cu aburu' pă el!

— Un cinzec de vin cu brumă pă pahar!

Și cu cămașa learcă de nădușeală, haide în hruba înghețată, să satisfacem pe mușteriu și să preparăm teren tuberculozei, care ne așteaptă pe la douăzeci de ani!

Și mereu înjurături și bătăi: șase băieți fură schimbați; de șase ori trebui să le ia corvada în spinare.

Cârciuma nu era o cârciumă, ci o gheenă. Valuri de cheflii cu stomacuri de balaur. Butoiu de două sute de vedre golit într-o zi și o noapte. Zeci de pui de găină. Pârjoale, fleici, mititei, scrumbii de Dunăre, — sute și sute.

La miezul nopții, la unu sau două noaptea, mă trânteam în pat, istovit, fără să mă desbrac.

Toamna veni: pastramă și vin nou. „Barba“ Zanetto, mândru, vanitos, lăudăros, gusta de treizeci de ori pe zi, împreună cu prietenii lui vechi, „turburelul“ :

— Băiete! Spală bine două pahare, freacă-le cu coji de mere și umple-le dela Nr. 7!

Ciocnind paharele și plescăind din limbă, bătrânul pâdea sentința „cunoscătorului“, care-și dădea aere, se codea :

— Băiete! adu îndată pe-o farfurie o bucătică de caracatiță! Poate că domnul e cu stomacu' gol!

Cu toamna veni și al doilea an de slujbă. Tocmeală nouă.

— Sunteți mulțumit de el, chir Leonida? întrebă mama.

— Da, da, mamă Joițo. Panagaki e copilul nostru. O să-l facem ajutor de tejghetar.

Asta însemna că am dreptul să umblu la tejghea, fie ca să dau restul fie ca să schimb în lipsa tejghetarului. Pe deasupra mi s'a dublat leafa, două sute de lei pe an, îmbrăcăminte, o pereche de ghete, o pălărie, o zi liberă la Paști și alta la Crăciun.

Și iată și iarna a doua. Mai puțină alergătură. Mai multă odihnă. Bucurii și drame.

„Țoapa“ să mă mănânce de viu, nu altceva! Nu trecea zi, să nu fiu bătut.

— Ori tu ai să ieși de-aici, ori eu!... îmi striga el neconținut.

Ba văzând prietenia sufletească ce mă lega de „căpitan Mavromati“, îi făcea bătrânului

atâtea chinuri cu ardeii ars și alte rele, încât, într'adevăr, ajunsese să-l gonească din prăvălie. Bietul om, foarte slăbit de boală, tușea afară, în ger și zăpadă, până ce se aerisea cârciuma de fumul otrăvicios.

Stăpânii știau, dar, ocupați cu afaceri grase în oraș, treceau cu nepăsare ori cu o observație ușoară. Ce le păsa lor? Tejghetarul era alfa și omega. El conducea uzina asta pe care dâșii nici n'o mai cunoșteau.

Eram așa de disperat, că de n'ar fi fost iubirea pe care o aveam pentru bunul Mavromati, aș fi plecat, așa cum o dorea mizerabilul.

Destinul a voit să plec altfel. A voit acest destin, ca plecarea mea să fie precedată de o victorie și înecată într'o înfrângere, așa cum mi-au fost apoi toate nesfârșitele mele plecări și sosiri prin lumea întreagă.

Intr'o zi de Decembrie, cu toată prudența pe care o depuneam întotdeauna, fusei surprins, de tejghetar, cu dicționarul în mână. N'ar fi fost nimic, bine'nțeles, dacă aș fi avut de-a face cu un om, dar cum dușmanul meu nu căuta decât pricini, o găsi pe cea de față care se întoarse împotriva lui.

— Ce-i asta? urlă, smulgându-mi prețiosul volum; de unde ai tu „cartea“ asta nouă? Furi bani din tejghea, hoțomane!

Și nici una, nici două, îmi cârpește un pumn în nas, de-am căzut grămadă pe dușumea.

În clipa asta, iată și chir Leonida, care văzându-mă plin de sânge, se înfurie:

— Ce-i Dumitre, ori ești nebun? Ce înseamnă barbaria asta?

— A furat bani din tejghea, dom'le Leonida! îndrăsni să afirme bruta. Uite, a cumpărat „romanu“, ăsta gros!

Înăbușit de sângele, care-mi curgea, nu putui să răspund pe loc; mă uitam dela unul la altul, și mai ales la „căpitan“ Mavromati, care se ridicase, palid, voise să vorbească și fusese cuprins de un teribil acces de tuse.

Stăpânul respinse dicționarul pe care i-l ofereea sluga odioasă și-mi ajută să mă spăl de sânge. În vremea asta, celălalt repeta într'una:

— A furat bani din tejghea! Da, simțisem eu de mult că el fură bani din tejghea!

— *Tu furi! Tu furi!* reușii, însfârșit, să strig din toți plămânii. Te-am prins eu cărând *sticle de vin înfundat* la „brutăreasa“!...

În fața acestei declarații categorice, chir Leonida tresări ca mușcat de șarpe, iar tejghețarul se îngălbeni ca ceara.

„Sticlele cu vin înfundat“ aveau o valoare inestimabilă. Formau un stoc de vreo mie de butelii, păstrate de treizeci de ani în fundul hrubei și nu erau de vânzare, ci se întrebuintau în familie, în cazuri de boală. Stăpânii spuneau că nu le-ar da, nici dacă li-s'ar oferi „greutatea lor în aur“.

— Minte! minte! domnule Leonida! vrea să se scape el! începuse să sbiere „Țoapa“, desmetindu-se.

— Vom vedea dacă minte, spuse jupânul; dar dacă nu minte, ai pățit-o, chiar dacă ați fi furat amândoi bani din tejghea. Sticlele sunt numărate. Și țin la vinul ăsta mai mult ca la bani.

— Toate sticlele sunt la locul lor! făcu vinovatul, cu aer de siguranță.

— Da, zisei, „la locul lor“, dar cincizeci dintre acelea care sunt în rândurile de jos și întoarse cu dopul spre perete, sunt goale!... Te-am pândit între butoaie, te-am văzut cum deșertai sticla și o puneai la loc!

Căpitan Mavromati interveni cu vădit desgust:

— Asta, eu nu o știam, dar ce știu e că Dumitru are zece mii de lei depuși la *Cassa de Depuneri*. Nu cred să-i fi agonisit din lefușoara lui. Cât despre Dicționarul băiatului, eu i l-am dat anul trecut.

.....

O lună mai târziu, eram stăpân-slugă pe tejghea, pe prăvălie și pe băeți, tratați cu milă de frate.

Mama era în nori; un „viitor strălucit“ se deschidea înaintea mea:

*Viitor de aur țara noastră are
Și prevăd prin secolii a ei... sângerare!*

Bucurie pe toată lumea. Mahalaua care n'are inimă rea, se bucură și ea:

— Să-ți trăiască, Joițo! Ce mai băiat!

*

Da! „Ce mai băiat! Să-ți trăiască!“

Numai atât că băiatul acesta, îndurase totul și progresase, nu ca să ajungă „Țoapă“ la rândul lui, ci numai grație unui șurub care se învârtea cu măiestrie în complicata lui mașină.

Intr'o zi mohorîță de iarnă, puțin după „felicitul eveniment“, șurubul sări: căpitan Mavromati sucombuse în odaia lui, pe o laviță cu zdrențe, singur, fără mângâerea mării, fără cuvântul cald al lui Panagachi, departe de orice mână prietenească, pe care ar fi putut s'o strângă în ultima clipă, șoptind:

— „Prietene... Frate... Află că te-am iubit, tot timpul, te-am iubit!“

.....

Ne aflam pela sfârșitul lui Februarie. In ziua înmormântării aceleuia căruia îi datoram „biblia“ unei vieți, ieșii să iau comanda unui abonat care nu se înțelegea cu băieții, de curând intrați în slujbă. Când să mă întorc la prăvălie, iată Dunărea purtând sloiuri! Rămăsei înțepenit pe marginea râpei. Nu visam, nu vedeam, nu gândeam. Neant sufletesc. Sloiuri, cosciuge, albe depărtări,

Intârziat-am peste măsură? Trecut-au minute sau ceasuri? Nu știu. Dar, ceeace știu, ceeace e adevărat și controlabil, este că nebunul de „barba“ Zanetto, — care, chiar și acum când eram tejghetar, îmi arunca farfuria cu mititei în cap, — veni să mă caute, furios că lipseam. Mă văzu privind în gol, se apropie tiptil și, mai abitir decât „Țoapa“, îmi dădu brânci în râpă, pe când eu nu mai aparțineam lumii acesteia.

M'am dus de-a berbeleaca până în vale, alunecând pe panta înzăpezită.

Dac'aș fi murit, aceeași treabă ar fi fost: habar n'aveam de ce se petrecuse cu mine. Dar, sculându-mă teafăr, văd pe nebun urlând și gesticulând sus pe muche:

— Ah, *Kerata!* Așa! Lași prăvălia și tu te sgâiești în Dunăre?! De un ceas te caut! Vino, repede, pușlama! Avem lume multă!

Nu-mi venea să-mi cred ochilor. Descinsei șorțul, îl aruncai cât putui mai în nasul turbatului și zisei, mai mult pentru mine:

— Oi fi având tu „lume multă“, dar nu mai ai pe „căpitan“ Mavromati! Na-ți șorțul! Și rămâi sănătos cu lumea ta; eu mă duc spre a mea!

.....

Peste câteva ceasuri, urcând dealul și tre-

când pe calea Călărașilor, văd apărând ca din pământ, dricul care ducea pe prietenul meu acolo unde nu sunt zarafi, nici spaniole, nici „Țoape“ și nici prieteni buni.

Vreo zece inși plictisiți îl petreceau.

Adio, *mavra matia!*

Adio, copilăria mea!

SPRE FRANȚA

*Lui Charlie Chaplin, —
umanul „Charlot“, pe
care nu-l cunosc decât din
filme, îi dedic acest film
al vieții mele.*

P. I.

III.

DIRETTISSIMO*)

Ca să ajungă în Franța, — care totdeauna a fost privită în Orient ca o amantă ideală, — numeroși vagabonzi visători s'au aruncat ne-bunește atrași mai mult de chemarea ei, decât de gândul cuceririi. Dar, majoritatea, poate cei mai buni, și-au lăsat oasele pe drum înainte de-a o cunoaște sau după ce au cunoscut-o, ceea ce-i tot una. Deoarece numai în iluzie se află frumosul. Și fie că atingi sau nu capătul drumului, amărăciunea are cam același gust în ambele cazuri. Scopurile totdeauna au fost nobile. Ceea ce are preț pentru omul, ale cărui dorințe sunt nemăsurate, e numai lupta, bă-tălia ce-o dă cu destinul său în timp ce aceste dorințe îl mistuesc. Asta-i viața, viața visătorului.

Eu sunt unul dintre acești visători. Și odinioară, între atâtea alte dorinți, am hrănit-o și pe aceea de-a atinge pământul Franței. Voi

*) Traducere de *Alexandru Talex*.

povesti una din încercările mele nenorocoase, pe cea mai frumoasă.

*

Mă aflu la Pireu (sunt de-atunci tocmai douăzeci de ani), în tovărășia celui mai bun frate de hoinăreală, pe care l-am cunoscut vreodată, singurul prieten al cărui suflet se contopise în întregime cu al meu. Și totuși eram pe punctul să ne despărțim: o tristețe lăuntrică ce-i sfâșiasese dintr'odată inima, îl smulgea prieteniei mele pasionate, trimețându-l să se zăvorească pentru câțva timp într'una din mânăstirile dela muntele Athos.

Timp de trei zile dela debarcarea noastră la Pireu, ne plimbarăm, tăcuți și triști, printre ruinele vestite, ceeace spori și mai mult mâhnirea bietelor noastre suflete; apoi, veni clipa când trebui să ne îmbrățișem că să nu ne vedem, poate, niciodată. Oh! cât e de tristă despărțirea, atunci când ți-e drag cineva!

La ultima noastră masă, — pâine și măslină întinse pe un jurnal, — nu mâncarăm mai nimic. Cămăruța dela hotel ni se părea un cavou. Ne-am strâns fiecare lucrurile, ne-am împărțit punga comună, vreo șaiszeci de drahme, și-am plâns vitejește.

Cum, eu voiam să plec în Franța și prietenul meu se împotriva, mă rugă pentru ultima oară:

— Nu te duce, acolo... Fii cu judecată... Ai o mamă, care tremură pentru viața ta. Cât am fost împreună, mai mergea: eu știu să mă descurc mai bine ca tine și vorbesc mai multe limbi. Dar, singur, ai să suferi nespus de mult. Apoi, Occidentul deși are azile de noapte este mult mai nemilos cu vagabonzii decât Orientul, care n'are deloc. Dă-o dracului, Marsilia! Dacă ai ști cât m'a costat orașul ăsta! Intoarce-te la ai tăi, însoară-te cu o prostituată bogată, trăește dintr'o muncă asigurată și mori liniștit. Visurile?... Clocește-le la gura sobiei, căci este mai puțin primejdios ca atunci când le hrănești cu sângele tău: când ai să mori, pe fața ta vor fi mai puține urme. Crede-mă, Panaite... Bilanțul tuturor visurilor trăite se cifrează prin nenorociri mari. Și e și drept să fie așa; altfel n'ai avea loc de visători. Haide... Jură-mi că mâine vei lua vaporul spre Constanța.

Prietenul meu vorbea strângându-mi mâinile, iar frumoșii săi ochi umezi și fața lui plăcută de frate trădau o prefăcătorie duioasă: nu credea decât pe jumătate din tot ce îndruga; mințea din dragoste.

Mintii la rândul meu, promițând să-i urmez sfaturile și plecă convins că n'am să fac nimic din tot ce-mi spusese, căci nu degeaba eram din aceeași rasă.

Indată ce rămăsei singur, pământul mi se păru lipsit de orice sens, pe oameni îi simțeam nerozi. A doua zi, în picioare, pe cheiu, cu urechile sbârnâind de frumoasele versuri franțuzești pe care prietenul meu le recita seara, privii cum ultimele încărcături fură urcate pe vaporul românesc, apoi chiar cum vaporul își luă drumul spre Constanța.

Două zile mai târziu, un vapor „Saghalien“ al „Companiei mesageriilor maritime“ pleca spre Marsilia, via Neapole.

Imi făcui bagajul.

*

Când ești vagabond, sărac și prieten părăsit, operația aceasta se îndeplinește tragic. Dar, ce știe lumea despre asta?

Ce știe ea câtă durere poate să închidă o valiză, atunci când ea a fost făcută în ajunul primei plecări, de mâinele bătătorite ale unei mame care plânge în hohote; ce știe ea de ceeace simte un fecior când o întreagă mahala urlă că s'a înhăitat cu o „haimana“; de pustiul pe care o astfel de „haimana“ îl poate lăsa în sufletul unui adolescent exaltat, când îl părăsește „ca să nu-l mai revadă poate nici odată“, după ce i-a vorbit cu disperare de lucrul acesta.

De toate acestea, ce știe lumea?

Știe oare măcar, ce înseamnă să te pregă-

tești de plecare, atunci când ești sigur că n'ai cu ce-ți plăti nici biletul de drum?

Nenumărate sunt resursele pe care viața le oferă pasiunii noastre și de neînfrânt curajul pe care-l naște dorința.

În acel sfârșit de Ianuarie 1907, care urmă după plecarea dezastruoasă a prietenului meu, puteam fi văzut dinaintea cheiurilor Pireului, așezat cuminte pe valiza mea și urmărind cu privirea mișcările vapoarelor: studiam de două zile acel dute-vino al vieții marinărești; cercetai obiceiurile călătorilor, marinarilor, vapoarelor.

În curând, un mare eveniment avea să se producă în noua mea viață de vagabond novice în străinătate, rămas fără bani și aruncat dintr'odată de sub aripa protectoare a mentorului meu. Cu inima cât o nucă, mă gândeam neîncetat la piesa de aur, o jumătate de liră sterlină, pe care o cususem în poala cămășii, la toată averea mea, o pâine de două kilograme și o jumătate de chilogram de cașcaval grecesc, cumpărate și închise în valiză între *Viața lui Socrate* și *Poesiile lui Eminescu*. Mă gândeam deopotrivă la ceasornicul meu „Roskopf“, — o mașinuță simpatică și de precizie, din nichel oxidat, — bogat în amintiri de patru ani de când îl târam pretutindeni și fericit că a scăpat de atâtea ori dela moarte sigură.

Ceasul îl strecurasem în pulpana dreaptă a paltonului, la fund de tot, între stofă și du-blură, după ce găurisem buzunarul. Ca să-l iau și să văd cât e ora, trebuia să bag mâna până la umăr. Il simțeam mereu, lovindu-mi genunchii la fiecare pas.

Astfel, nu-mi mai rămâneau pentru realizarea dorinței mele violente decât câteva drahme, destinate o parte aceluia cumsecade barcagiu, care — din fundul bărcii sale unde sta tolănit cu brațele sub cap, — mă spiona cu bunăvoință de două zile de când cercetam vasul „Saghalien“, îmi zâmbea cu grație și-mi spunea la fiecare reîntoarcere din cursă, trântindu-se pe spate:

— *Kalosto patrioti* (salutare!)

Nu-i răspundeam decât cu privirea înghețată a muribundului, dar cu o oră înaintea plecării „Francezului“ trebuia să renunț la amarul meu dispreț:

— Da! *Kalosto patrioti* și spune-mi, cât îmi iei ca să mă duci până la vaporul de colo, ancorat la intrarea în port.

Dintr' o săritură, se așeză în capul oaselor și privi spre locul arătat, unde se aflau două vapoare.

— *To Galiko* sau *to Ghermaniko*? („Francezul“ sau „Germanul“?)

— *To Galiko!*

Omul se bătu pe coapse, vesel, șiret.

— Eh, *patrioti*... Știi prea bine: treizeci de bani... E destul de departe, *kaimeni* (vai de noi!)

— Da, e departe. Și pe deasupra, n'am nici bilet, zic eu.

Barcagiul isbucni:

— Dă-mi gologanii să ți-l cumpăr, strigă sărind pe cheiu. Mă'nțelegi, e acelaș preț, dar voi câștiga cincizeci de bani pe deasupra.

— Cam cât o să coste până la Marsilia, *Katstromatos* (pe punte).

— Șaizeci de drahme.

— Ar trebui să le am... *Kaiméni*.

Această mărturisire schimbă tonul și atitudinea barcagiului. Fața lui slăbuță luă un aer solemn; vorbi cu gravitate:

— Asta-i altă pereche de mâneci! Hai să luăm o cafea vis-à-vis!

Și la cafenea, încrucișându-și brațele pe masă, nas în nas cu mine, îmi spuse:

— Vrei deci să faci pe palicarul (micul viteaz)?

— Da, cam așa...

— Ei bine! ai să-mi dai două drahme și te voi urea pe vapor.

Ii dădui banii.

— Acum, ascultă-mă *matia-mu* (ochii mei). Te vei duce la scara cea mare a clasei întâia. Acolo, te vei sui repede, ca un cocoș. Dacă te

oprește cineva, răspunde-i în grecește: „Mă duc să-mi văd un prieten“. Cum ești bine îmbrăcat, ei or să te lase să treci. Bagă de seamă să nu te ascunzi înaintea de plecare. Aia au ochi buni. În acest timp voi strecura valiza ta, printre cuferele bogătașilor. Tu, dinăuntru, așteaptă s'o vezi, apuc-o fără să dai vreo lămurire și Dumnezeu să te păzească, copilul meu.

Așa s'a întâmplat. Urcat fără nici o piedică, scoborîi pe puntea inferioară și văzui pe barcagiul meu dând din coate, certându-se cu camarazii lui; apoi, după ce îmi trecu valiza și se încredință că o luasem, îmi spuse încăodată cu un gest mare de ușurare.

— Acum, Dumnezeu să te păzească!...

*

Da! Dumnezeu să te păzească copilul meu... până'n clipa când controlorul te înșfacă.

Dar, așteptând această grozavă catastrofă, este voie să nădăjduiești într'un sfârșit bun și să iei parte la viața care te înconjoară. Și viața care mă înconjoară pe „Saghalien“ este destul de însuflețită: patru sute de greci veniți din toate colțurile Greciei, Anatoliei și Macedoniei, sunt îngrămădiți acolo pe punte într'un talmeș-balmeș caraghios, tragic, pitoresc, mai mult decât teatral, și aproape neversosimil. Toate costumele, toate dialectele,

toate caracterele. Insurați și burlaci. Tineri, bătrâni și copii. Veseli, melancolici, morocănoși, nepăsători, și înțelepți. Unii dansează sau își joacă copiii. Alții cântă, strunesc coardele vreunui instrument sau joacă cărți. O parte discută așa de înflăcărat de crezi că se ceartă, în timp ce câte unul suspină într'un colț, iar altul măsoară puntea, gesticulând cu degetele mâinilor răsfirate și răcnind la cer:

— Ah! *patrida-mu! patrida-mu!* (Ah! patria mea, patria mea!).

Toți mănâncă și beau. Puntea este plină de sămburi de măslină, capete de heringi, coji de ceapă și portocale. Și mai presus de toate duhnește peste tot a țări, brânză fermentată și altele.

Un refren plutește deslușit deasupra grupurilor:

Ehé, more, ehé

Thapami stin xanthia!

(Plecăm în străinătate).

Și în mijlocul acestei hărmălăi, sirena vaporului șueră pentru prima oară, aducându-mi aminte că n'am bilet. Aproape că și uitasem de el, dar mă simt așa de bine ascuns în această mulțime că nu mă speriu deloc; las sirena să-și epuizeze toate semnalele reglementare și vaporul pleacă în delirul acestui furnicar omenească care urlă din răspuțeri:

— Adio, *patrida mu!*

— Adio, prieteni.

Acest „*Ehé more, éhé!*“ sguđuie acum cerul, scos din piepturile unui cor de 400 inși:

Toată lumea cântă.

Așa-i pe vapor;

Veselie; bucurie.

Pe toți îi cuprinde, afară de evrei.

Evreul rătăcitor, el, numai el călătorește trist.

„Saghalien“ își ia largul, mângâiat de o briză, care ne stropește în joacă. Pânzele pocnesc în bătaia vântului. Emigranții ghemuiți unul într'altul devin îngrijorați, din ce în ce mai îngrijorați. Eu deasemeni și am pentruce. Totuși, mă gândesc într'una cu bucurie la fericirea de-a mă afla peste câteva zile la Marsilia. Ah! voi face orice, — hamal, rânduș, cerșetor, — numai ca să ajung acolo. Mă văd parcă citind și eu cărți, cărți franțuzești, în original, ca prietenul meu!

Dar inima mi se deslipește de acest gând și se micșorează, bătând cu putere. Imprejurul meu: *Katastromatos*, oameni deavalma, visători de dolari. Ce legătură să fie între mine și această turmă?

Cu răsuflarea duhnind de usturoiu, un tânăr emigrant îmi sare înaintea:

— Eu merg la San Francisco... Dar tu?

— La Tombuctu?

— Unde-i asta?

— In Canada.

— E cam frig pe acolo...

— Lasă-mă în pace!

Cu privirea ațintită asupra comandantului, care se plimbă în cabina de comandă, mă întreb dacă omului ăsta i-ar fi milă de mine, la un caz de nevoie.

Deodată, o frază scurtă, răsunătoare, strigată în grecește, îmi străpunge inima:

— He! *Ta sitiria, pedia!* (Haide! biletele, copii!).

Cel care a dat ordinul acesta nenorocit este cafegiul, patronul bufetului dela a treia, tâlmaci și întotdeauna grec pe toate vapoarele care brăzdează bazinul Mediteranei.

Alături de el, stă înfipt un ofițer de bord cu fața aspră.

Ah! *Kaimeni palikaraki!*

*

Profitând de zarva ce-a cuprins mulțimea, ca și de neatenția celor doi controlori, mă cărăbănesc, strecurându-mă pe nesimțite. Unde? Parcă știu? Mă învârtesc încoace și încolo, dau din colț în colț, cu ochii în căutarea unei ascunzători, tot pipăind piesa de aur cusută în

cămașa mea, în timp ce Roskopf-ul îmi lovește genunchii.

Să mă strecor într'o barcă de salvare? Sunt acoperite cu pânze, bine legate cu frânghii pe care ar trebui să le tai. Să mă cobor la cazane? Nu cunosc pe nimeni acolo: ăia sunt francezi. Și iată că un marinar care trece mă măsoară cu coada ochiului și surâde. Cu siguranță că a recunoscut *palicarul*.

Socotindu-mă pierdut, mă pitii în labirintul de culoare din apropierea mării căldări. Mă ghemuii pe grătarul care apăra căldările. Acolo, printre manșele care vuiau în mers mă simții în siguranță. O să le fie prea greu să dea peste mine aici. Doar n'o să le vie în cap să răscolească prin puzderia de colțuri și unghere ale vaporului. Poate, cine știe, nici nu le cunosc așa de bine ca un vagabond, care este la prima lui lovitură, eh, *palikaraki?!...*

Și veșnicia, greaua veșnicie trece, se scurge, cu nesiguranța ei, cu burnița care a început să-mi ude umerii, căldările care mă dogoresc pe sub grătar, cenușa care se urcă și mă sufocă, tangajul vasului care mă sdruncină tare... Și valiza mea, lăsată în voia acelor bandiți, ce-o fi devenit? Aveam înăuntru pâine și brânză cu care voiam să mă mai întremez, căci pe legea mea, mi-e foame. Dar, trebuie să am răbdare și aștept cu urechile ciulite, cu privirea în pământ. Jumătate fript, jumătate în-

ghețat, schimb din când în când piciorul ca berzele când se odihnesc.

Dumnezeule, cât e de mult și totuși nu prea!

Un sgomot de pași care se apropie, toc, toc, pe punte... Sunt doi... Se opresc! De ce? N'au ce căuta aici! Indrăznesc o aruncătură de ochi în jurul meu ca să văd dacă i-ar putea aduce ceva înapoi. Nimic: murdărie și fierărie prăfuită.

Dar pașii, pașii unuia singur acum, pornesc din nou, toc, toc și iar se opresc, de astă dată chiar în labirintul meu! Oh! Marsilio n'o să te văd deloc. Văd mai degrabă șapca cafegiului, tâlmaciul controlorului, de care mă desparte o țevă cu aburi. Și primejdia îmi curmă respirația, dar e degeaba să nu mai respiri în fața unei atari nenorociri, căci iată încă un pas și cafegiul mă privește cu ochii săi de broască râioasă, cu fața buhăită: nu spune nimic, dar din locul său îmi face un semn cu arătătorul: *vino'ncoa'!*

Mă supun, desigur. Mă recomand.

Palikaraki...

Pe punte, Francezul și Grecul schimbă câteva vorbe pe care nu le înțelegeai. Primul mă măsura liniștit. Al doilea îmi spuse:

— Urmează-ne!

Il urmai ca o mironosiță, gândindu-mă cu dragoste la jumătatea mea de liră sterlină și

la Roskopf, fiecare încă la locul lor obișnuit.

Când grupul nostru sosi pe punte, toți emigranții erau în picioare. Cei mai nerăbdători ne potopiră cu întrebările:

- Ce s'a întâmplat?
- Ce a făcut?
- N'are bilet?
- Săracul! *Kaimenos!*

Privesc toată lumea asta, pe cei doi judecători ai mei, marea, cerul și tremur pentru mičuța mea comoară, pe care regret că n'am ascuns-o în cașcaval.

Și acum, interogatoriul, luat de tâlmaciul grec, ascultat cu nepăsare de ofițerul francez și viu interes de către emigranți:

- De ce te-ai ascuns acolo?
- Ca să ajung la Marsilia.
- Hm! Și biletul?
- N'am.

Cafegiul se roși de mânie, mă apucă de reverul hainei și mă sgâlțâi cu putere:

— *Kerata!* Ce, te crezi pe vaporul lui tat-tu?

Ofițerul întinse mâna și potoli excesul de zel al slugoiului. O voce strigă din mulțime:

— Haide, *more*, nu făcea pe lacheul. Suntem creștini.

Apoi alte voci:

— Ei ce! vaporul nu-i nici al lui tat-tu...

— ...Și n'o să fie mai greu din cauza acestui *Kaimenos*.

Vrășmășia contra tâlmaciului cuprinde toate sufletele. Un emigrant își scoase o batică din buzunar, aruncă în ea câțiva gologani, apoi, nervos, începu să cheteze printre cei de față, zăngănind monedele și strigând cu voce metalică :

— Hai! fraților! puțină bunăvoință! Dați ce vă lasă inima! Trebuie să adunăm câțiva gologani pentru nenorocitul ăsta! *Pentru el!* Nu pentru vapor, lua-l-ar dracul!

El privese și mi-se pare că recunosc pe acela care-mi spunea că se duce la San-Francisco și-l gonisem.

Dinaintea acestei întorsături, cafegiul își întrebă din ochi stăpânul. Acesta rosti o frază și grecul se puse îndată să-mi scotocească buzunarele. Rezultatul: câțiva gologani. Mi-i lăsară.

Atunci, auzii pe ofițer șoptind :

— La cărbuni.

Și-mi întoarse spatele, dar repede se răs-gândi, din cauza hainelor mele curate :

— Nu... nu... supraveghează-l... Debarcați-l la Neapole.

Tâlmaciul mă aruncă într'o cabină de bagaje și acolo, împingându-se în mine, îmi sbieră în nas :

— *Vodi! Gaiduri!* (Boule! Măgarule!) De

ce n'ai venit să mă cauți înainte de plecarea vaporului. Pentru câteva drahme ți-aș fi arătat unde să te ascunzi! *Zoo* (Animalule).

— O să știi de-acum încolo!

Și pe bună dreptate, cu altă ocazie i-am folosit sfatul cu vârf și îndesat.

*

Totul merse bine, până ce Messina se profilă în zare. Emigranții mâncau, beau; puntea devenise un adevărat grajd; nu călcai decât pe resturi. Cântecelile, amuțite noaptea, reînviau, mai abitir dimineața:

„*Ehé, more, ehé!*“

Aplauze și cântece:

„*Hai să mâncăm și să bem*

„*și să jucăm*

„*ehé, more, ehé!*“

când deodată se deslănțui o furtună și iată-ne pe toți, lucruri și ființe, claie peste grămadă.

O răbufnitură de vânt, nebănuită, grea, puternică cât mii de tone de apă isbi cu putere pânzele, le umflă, le smulse din toate legăturile și le aruncă de cartart, care trosni de credeai că-i sfârșitul lumii. Bărbați, femei, copii, bagaje, sticle, pâine, țări, cepe, portocale, toate la un loc nu sunt decât o masă informă pe care corabia o rostogolește dela tribord la

babord, o strivește, o sdrobește, în timp ce furtuna pustiește puntea, iar căpitanul strigă dela postul său :

— Toată lumea înăuntru!

Emigranții au schimbat cântecul. Târându-se pe mâini și pe buci, uzi learcă, cu privirile îngrozite, se agață de tot ce le iese în cale și chiamă în gura mare pe cei doi sfinți greci, protectorii mărilor :

— *Aghios Nicolas! Aghios Gherasimos!*

Cafegiul, care se ocupă cu coborârea în cabine și care face haz de spaima emigranților, răcnește la sărmanii *Katastromatos*, călcând peste ei :

— Aha-a! Iată naufragiul! Acum, *ehé, more, ehé!*

Și aruncându-i ca pe niște saci, curăță puntea de orice harababură.

Sunt singurul căruia îi place mai bine să înfrunte furtuna decât să coboare în împuți-ciunea și vărsăturile de jos. Ghemuit între balustradă și bucătărie, mă feresc pe cât pot de valurile cari spală puntea și o clipă mă stăpânește și pe mine gândul naufragiului. Adio, mamă, n'ai să mai mă vezi!

Cafegiul zărindu-mă acolo, strigă la mine :

— Coboară-te, nenorocitul. Un val de apă o să te ia.

— Lasă să mă ia!

Dar, altfel mi-a fost scris.

Intr'o seară înstelată, Neapole își arată mizeriei mele golful său, fără pereche în lume, înălță până'n nouri luminile amfiteatrului său și mă afundă într'o vrajă care mă făcu să iert soartei că-mi răpea dorința de-a ajunge în Franța.

Am fost dat jos la Neapole... Dar, îl admir! Inima-mi se umflă gata să pleznească, în timp ce ochii mei răscolesc întunericul spre a descoperi silueta masivă a Vesuviului.

— Ai să cobori aici, îmi strigă tâlmaciul, în mijlocul unei larme asurzitoare.

„Saghalien“ se oprește, ancorează. Călătoria se înghesuie în bărcile care roiesc în jurul vaporului. Eu, cu geamantanul în spinare, sunt luat de valul de emigranți cari se dau jos aici, de unde un transatlantic îi va duce în America. Și iată-ne, adevărată turmă de oi, îngrămădită într'un bac pe care un remorcher îl trage până la cheiul vămii. Oricum, sunt în câștig, îmi spun gândindu-mă la cele trei lire pe care barcagii ți-le cer dela vapor până la cheiu. Și cum nimeni nu mă băga în seamă, mă lăsai în voia soartei. Cine știe? O masă și o noapte pe gratis, nu sunt de disprețuit, de vreme ce ești un *palikaraki*. Să facem deci pe emigrantul, cât s'o prinde.

Dar asta nu se prinse și totul se termină într'un fel neașteptat.

Conduși într'o clădire uriașe, cu paturile

aliniate ca niște morminte, văzui pe greci apropiindu-se de pereți și citind următoarele rânduri scrise de foștii compatrioți: *Fraților! Aici am fost mâncați de ploșnițe cât linte!*

Imi înhățai valiza și spălai, cât ai clipi, puțina!

Iată-mă acum în stradă, singur, fără prieten, fără mentorul meu, eu omul de treabă din Brăila aruncat în lume, eu, omul de treabă care știe că-l așteaptă zile negre, adolescent crăpând de viață și mulțumit că se află la Neapole, de vreme ce n'a avut cum să ajungă la Marsilia. Mulțumit de acest Neapole, al cărui farmec îi este necunoscut, mulțumit de lira sterlină cusută în poalele cămășii, de Roskopf-ul așezat în buzunarul vestei și de biata comoară de 12 drahme în gologani pe care i-o adunase emigranții.

Nu tot așa de mulțumit fu de ce i-se întâmplă mai pe urmă, în timp ce mergea cu gândul aiurea: un ștregar se apropie, îi propuse ca să-l ducă la un *albergatore* și fără să-i aștepte răspunsul, îi smulse valiza, ordonându-i să-l urmeze!

Dumnezeule! îmi spuneam, omul ăsta trebuie să crape de foame, de vreme ce se poartă astfel! Am fost debarcat într'un oraș mai sărac decât cele din Grecia!

Și-l urmați! Via Duomo, apoi, o străduță: ia-

tă-ne ajunși la *albergatore*, la etajul al patrulea. E tânăr, oacheș, față aspră de om care se sbate. Interiorul îmi pare curățel. Prețul: cincizeci de centime pe noapte, douăzeci și cinci pentru o farfurie de carne sau pește cu legume. Foarte bine. Plătesc hamalul care nu-mi cere decât treizeci de centime. Și mă duc la culcare, deoarece totul joacă înaintea ochilor mei de parcă ași fi în largul mării.

Patronul îmi arată camera, deschise ușa, și după ce mă lasă să trec, se oprește în prag cu mâna întinsă. Mă uit la gura lui amară, la ochii săi reci și scăpărători, la nemișcarea feței lui bărbătești și nu pricep nimic.

— Cele cincizeci de centime! rosti cu o voce tăioasă, ce-mi dădu fiori.

Plătesc în grabă. Inchise ușa. Ințepenit în mijlocul odăii, îmi plimb privirea dela patul jegos, la fereastra sinistă și la pereții al căror tapet e pictat de urmele ploșnițelor strivite cu degetul. Un cântec de jale străbate din acest șanț negru, adânc, lugubru, care se numește *stradă*, strada Occidentului, strada Neapoleului unde ca să poată câștiga treizeci de centime, un om mi-a sărit în spate ca și cum ar fi vrut să mă jefuiască și m'a adus la acest *albergatore* care are aerul unui gâde.

Mă cuprinde spaima. Inima mi-se umple de presimțiri negre. Aș vrea să plâng.

De parte, de parte, prietenul meu. De parte,

departe, mama. Și eu, ce să fac aici? Mă gândesc la căminul nostru sărac, dar curat și moale. Mă gândesc la prietenii de vârsta mea, aproape toți însurați, fiecare cu familia lui, cu rostul lui. De ce oare blestemul de-a nu putea face ca ei, ca toată lumea? Ce mă împinge într'una pe drumuri depărtate, când în țara noastră până și străinii își fac un rost și se statornicesc? Ce vreau? După ce alerg?

Singur, la mii de leghe, departe de orice suflet care să mă înțeleagă și să mă ajute.

Repede mă desbrac și descos piesa de aur pe care o mângâi cu dragoste: ea mă va ocroti, ea împreună cu gologanii *Katastromatosilor*, cari fac aproape cât ea. Roskopful, deasemeni, așa păcătos cum e și tot merită doi-trei franci.

Imi înșiruesc averea pe pat: ceasul, grămăjoara de aramă și piesa de aur. La un loc, totul face o liră sterlină. Bun, am cu ce trăi o chenzină, socotind câte treizeci de bani pe zi inclusiv tutunul. Dar, chiar de mâine, voi pleca să caut de lucru, primind orice o fi.

Acest gând mă liniștește. Mă culc, spunându-mi: trebuie să mă descure. Sunt un om singur pe lume!

*

Singur pe lume? Nu!, gânduri negre de-o seară... A doua zi, la ora șapte dimineața, Nea-

pole se înfățișă privirii mele. Neapole, orașul fără pereche, minunatul colț de lume, despre care auzisem că trebuie să-l vezi și-apoi să mori!

N'am murit, dar mi-am pierdut capul. Timp de două zile, am alergat într'una, pretutindeni: la muzee, Vezuviu, Pompei, grădini, șosele, monumente, toate astea înghițite dintr'odată, cu o bucată de pâine într'o mână și Roskopf-ul în cealaltă.

Dar, în seara celei de-a doua zile, reîntorcându-mă acasă, nu-mi rămăsese o para din grămăjoara de aramă dăruită de emigranți.

Indată, mă cuprinse teama. Acum, băete, la muncă! Și atenție totodată la gologani, că se duc. Gustai în seara aceea faimoasa farfurie a hangiului, carne și legume, care nu costa decât cinci bani.

Era un amestec de fasole, tăiței, morun sărat cu multă zeamă: amestec ce părea a fi fost mâncat încăodată. De loc bun; să lăsăm acest terciu pentru zile mai grele, cari poate nu vor veni niciodată. Pentru moment, jumătatea de liră sterlină e încă neatinsă, deși schimbată. De data asta, voi alerga după muncă.

Sunt sigur c'am s'o găesc. N'am văzut oare în timpul plimbărilor mele, magazine cu firme: *Letteria Romana*? Astea sunt fără îndoială *lăptării... românești*. Aceste firme, ca și un bilet atârnat la geamurile tuturor caselor,

pe care scria *si loca un piano* ¹⁾ m'au făcut să cred că la Neapole toate lăptăriile sunt ținute de români și că toată lumea închiriază... pianе! Două lucruri deosebite, care-mi jucau dinaintea ochilor în timp ce alergam după tramvaie, bucurându-mă de primul.

Nu, nu sunt pierdut.

Letteria romana era chiar: *Lăptăria română*.

Blestemată limbă latină: tu mi-ai jucat festa. Căci foarte sigur c'am să găsesc o întrebuințare la *acești români, care în niciun caz n'o să mă lase să mor de foame, am amânat ora intrării la stăpân, și mă avântai, timp de alte trei zile de-a lungul câmpiilor minunate care învecinesc Neapole. Colindai portul, cheiurile, bisericile. Făcui cunoștințe.*

Desigur, cunoștințe!

Una din ele, mă duse într'o seară la o casă unde se dansa în sunetul acordeonului. Fete tinere, multe. Veselie, sinceritate, nimic care să dea de bănuț.

Cum nu dansez, băui, glumii, râsei. O fetiță ieșea afară cu regularitate de ceasornic, făcea mâinile pâlnie și striga, cu o voce divină, către o altă divinitate dela al cincilea:

— *Na-a-a-ni-i-i!*

1) Camera de închiriat.

O fereastră se deschidea în cer. Altă voce divină răspundea :

— *Que buoi?* (Ce vrei?)

— *Chendi a basso! Tché oun soldatiello, oun pasquale que ti bouoli!* (Coboară jos. Te vrea un soldăţel!)

Şi divina cobora „jos“, jos de tot, în iadul pământesc, de unde-şi lua *soldatiello*. Totul nu costa decât cincizeci de centime.

Dar, încă era prea scump, trebuie s'o recunoaştem, deoarece la uşa cârciumei se afla un „tată de familie“ care făcea o concurenţă grozavă întreprinderii cereşti. Judecaţi: acest părinte, cu biciul pe umăr, trăgea *pasqualii* de mâneacă, le arăta cele două fete ale sale aşezate într'o brişcă la care înhămasse o vacă şi un măgar, şi-ţi oferea pentru o liră: mâncare, băutură şi... restul.

Un *soldatiello* se urcă. Apoi un altul. Mă urc şi eu. Tatăl ia hăţurile şi vacă, măgar şi marfă se pierd în noapte. Pe drum, un abonat se urcă din mers, salută, împarte sărutări, strânsori de mână şi ţigări.

Mahala. Casă de ţară, arababură, mizerie. Mama şi o fetiţă pun pe o masă mare: pâine, vin, brânză, plăcinte. Se bea, se mănâncă şi se trece alături într'o încăpere care n'are decât un paravan în loc de uşe. Perechile intră acolo, pe rând. Doi copilaşi, de cinci şi şapte ani, doi adevăraţi spiriduşi, aleargă încoace şi încolo,

serioși, unul cu un lighean, altul cu o cană de apă.

Veselie, râsete. Nimeni nu se sinchisește. Am rămas pe scaun și privesc fetița. Să tot aibă doisprezece-treisprezece ani. Pe când, rându-l ei?

Pe legea mea, chiar acum, deoarece maică-sa crezând e' o doresc, o înghioldi cu cotul, arătându-mă.

— *He vai...* (Ei, du-te!)

— *Co dgio anda que non mi chiama!* (Cum să mă duc, dacă nu mă chiamă!), răspunse jicnită micuța.

*

Da, cunosc Neapole.

Ca să ajung aici, am plătit scump, mai scump decât v'ar lua ca să vă plimbe prost compania „Cook and Son“.

Am cunoscut Neapole înainte să împlinesc săptămâna. Și am simțit într'adevăr, că puteam muri pe urmă. Pentru mine, Neapole n'a avut mai multă omenie, decât are chiar pentru o bună parte din proprii lui fii.

Inspăimântat, cu ultimele trei lire în buzunar, băteam cheiurile, debarcaderele, cercetam toate vapoarele ce plecau spre Marsilia, dar pe aici nu se afla niciun barcagiu grec care să strecoare într'un nou „Saghalien“ pe disperatul palikaraki care ajunsesem după ce vă-

zusem Neapole. De dimineață până noaptea, asistam la plecarea navelor ce se duceau fără mine spre țărături mai milostive. Sper, totuși, să ajung acolo, cândva.

Suntem în Februarie, începutul celei de-a doua săptămână de ședere în orașul celui mai frumos golf din lume.

Curagios, chem pe *albergatore* și-i deschid valiza în față.

— Uite: costum nou, rufărie nouă, ghetete noi, plus *Socrate* și *Eminescu*. Cât timp, *mangiare* și *dormire*, pentru toate acestea?

— *Ouna settimana* (O săptămână).

Bine. Adio, scumpă valiză. Rămân cu două cămăși, două izmene pe mine; o pereche de ciorapi, două batiste, două gulere, un prosop, un săpun, briciul, le împrăștiu prin buzunare.

Nu uit să evoc, în clipa aceasta solemnă când scriu aventura care mi-a înveselit cel mai mult prietenii, obiectul principal pe care l-am salvat dela dezastru. E o cărțuție intitulată *Ombra* de Genevraye, apărută în românește într'una din acele colecții populare, care au hrănit și instruit o generație întreagă și al cărei editor, un evreu necunoscut în lume, a dat faliment și s'a împușcat.

Memoriei lui dedic această pagină din viața mea, pentru binele ce mi l-a adus cartea tipărită de el, în vremea lungilor zile de foamete la Neapole.

Am uitat lucrurile pe care o mamă îndure-rată le cumpărase și închisese în acea valiză, prima pierdută la începutul unui vagabondaj ce nu s'a sfârșit încă. Niciodată nu voi uita *Ombra*, singura hrană și singurul martor al unui suflet pe care-l păștea nenorocirea.

Acum, de vreme ce nici piesa de aur și nici grămăjoara de aramă nu mai sunt, începe o viață nouă, o viață care va dura o săptămână și ale cărei cheltueli le va suporta valiza.

Vreau nu vreau, mă așez pe regim de un fel de tocană de morun sărat cu fasole uscată și tăiței. Ca să le înghit, mestec ținându-mă cu mâna de nas. De unde să știu, Doamne, că-mi pregăteai zile când aș fi fost fericit s'o regăsesc?

De lucru, nu mai caut decât printre picături, desigur degeaba. Toată vremea mi-o trec dând târcoale prin port, în căutarea unui al doilea „Saghalien“. Vapoare sunt destule, dar vezi că odată ce te-ai fript, a doua oară suflă și'n iaurt; mă feresc de „Saghalieni“ cari fac escală și din cari poți fi dat jos în vreun Neapole. Altele nu sunt, dar e permis să sper.

Tot așteptând, sunt cu ochii'n patru ca să nu mă trezesc în fața „marei ocazii“, fără cele două lire necesare barcagiului care m'ar transporta până la „Saghalien“-ul visului meu. Și cât de greu, e Doamne! când fumezi și cheltuești treizeci de centime zilnic numai pe tu-

tun. Cele două lire sunt deja începute, dar mai am o mică comoară de rezervă: Roskopful, un briceag foarte frumos, un portofel de piele și un portmoneu, amândouă deopotrivă de drăguțe. Sacrificate la momentul oportun, aceste lucruri mărunte mă vor scăpa de mizerie. Asta mi-o bag bine în cap și nu-mi permit nici o slăbiciune: știu că sunt un om pierdut și că pentru mine nu se află nici Dumnezeu, nici ființă omenească. Singur pe lume, mai năpăstuit decât un câine vagabond, un biet om care n'are altceva de făcut decât să se întindă în mijlocul drumului, plin de trecători și să-și dea sufletul acolo!

În vremea acestei săptămâni de morun, pe socoteala valizei, se ivi o mică ocazie ce-mi procură tutunul zilnic. E vorba de-o familie de armeni, în drum spre America, care trase la noi și căreia mă oferii ca ghid fără să slăbesc din ochi vapoarele fără escală. Mă acceptă, dar și aici câtă mizerie din partea unei inimi omenești. Pentru o dimineață sau după amiază întreagă de plimbare pe jos, de lămuriri însuflețite și de devotament de adevărat ghid, acești sgârșiți nu-mi dădeau decât cincizeci de centime! Oh! omule cât ești de respingător.

Totuși, întreaga familie era înstărită, mama, tatăl și șapte copii. Jumătate din zi se plim-

bau; cealaltă jumătate o petreceau în casă, unde se îndopau cu toate bunătățile, mâncau, beau, râdeau și fumau narghilele scumpe. Habar n'aveau de morun și nu mă întrebau nimic, pe mine care mi-se acrise de el. Imi dădeau cincizeci de centime și mă priveau cu fețe joviale și grăsunе, tatăl mai ales, un om frumos cu barbă, care se înebunea după ultimul născut, un băiețel de șase ani, ce dansa din buric în timp ce „papa“ lovia într'o dairea și cânta cu o voce bărbătească, de bas. Această melodie, refren mai degrabă, pe care o știu cu exactitate și cuvintele, din care poate nu se înțelege nimic, mă chinuește de atunci ca un vis dulce și trist al vieții mele. Multă vreme, nu mi-l puteam aminti fără să nu mă simt prăbușindu-mă sub povara acestei amintiri din Neapole, cu splendoarea și cruzimea lui, ca și cu egoista fericire a acelei familii.

Transcriu mai jos amintirea mea, cu muzică exactă și cuvinte neînțelese. O fac pentru mine, numai pentru mine... Poate, deasemeni, și pentru înduioșarea aceloră cari au inima plină de cântece crude și cari cunosc prețul acestor evocări dureroase.

Iată una, săpată în carnea mea :

Tambur - Tambur Iavaș - Iavaș Si - ga Si - ga le cașe

Hai Chira vendi Ca - ra ghes - le - ri

*

S'a dus săptămâna de morun! Plecată, familia de armeni! Totul s'a sfârșit: adăpost, hrană, tutun! Sunt în stradă, un biet *pali-karaki*.

Timp de două zile, mă învârtesc pe lângă *albergator*-ul meu, cu un codru de pâine goală în stomac. Patronul se înduioșează și-mi dă, pentru ultima oară, o farfurie din morunul său, pe care o înfulec, apoi îmi spune:

— *Venga con mé* (Hai cu mine!)

— Unde?

— La consulatul român.

Rămân trăsnit: habar n'avusesem. Și ideea asta nu-mi spune nimic: ce legătură poate să fie între consulul patriei mele și mine?

— Ar putea să te repatrieze, îmi zice italianul, târându-mă la consul și mai ales să-mi plătească cele cincisprezece lire ce mi le dato-rezi!

Mă gândesc: „Consulul ar putea să mă întrebe ce caut aici și culmea, să-mi ceară un pa-

șaport, pe care nu-l am!“ Așa că mă adresez tovarășului care merge îngrijorat, cu frumoasele-i sprâncene sburlite.

— Știi ce-i aia un *palikaraki*?

— Nu!

— Ei bine, este un individ pe care consulii nu-l iubesc de loc. Și așa ceva sunt eu.

Omul se oprește, cu mâinile în buzunare și mă privește înciudat:

— *Porco Dio!*

O clipă, cred că a renunțat la hotărîrea sa. Nu.

— *Andiamo sempre!* (Să mergem totuși!)
Și canonul începe.

Întâi la consul, care-i onorific și nu știe o boabă românește:

— Uite... Dom'le. Românu' ăsta a venit la mine, acu' două săptămâni. Moare de foame și mi-e dator cincisprezece lire.

— Nu pot să fac nimic. Eu sunt aici numai pentru vize.

Coborîm mofluzi. În stradă, italianul se chibzuește. Apoi:

— Haide!

— Unde?

— La prefectură!

— Aibi milă! Nu ți-am dat valiza? Nu ți-ajunge?

— Ba da! Mi-ar place să am mai bine banii și să-ți înapoiez valiza.

Om cinstit!

La prefectură, un șef de birou care moțăie, cu mâinile încrucișate pe burtă. Napolitanul o ia dela capăt:

— *Scuzate... Signore... Questo Rumeno... otto giorni... non pagato... quindici lire...*

— E un pungaș?

— Nu, dar...

— Aici, nu se ocupă nimeni de datorii!

Afară, respir: însfârșit!

Nici un „însfârșit“. Napolitanul își răscolește mintea.

— Haide!

— Iar!... Mamă!...

— Hec! Trebuia să rămâi la mă-ta! Aici: Neapole.

— *Vedi Napoli, poi mori?*

— *Davvero!*

Il urmai; de astă dată mă târî la primărie:

— *Signore... Guardate... Questo... Rumeno...*

Acelaș monolog, în timp ce eu ședeam acolo, ca un câine bătut. Acelaș rezultat, și...

În stradă, ștergându-se de două ori sub bărbie cu dosul mâinii, *albergatorele* îmi strigă în nas:

— *Non che mangiare! Non che dormire!*

Și plecă.

Om cinstit, totuși... Om care luptă, care se trudește și face tot ce poate ca să rămână bun. Dar, viața își bate joc de asta.

Pironit pe trotuar, mă rezem de zidul primăriei și închid pleoapele spre a păstra imaginea acestui hotelier care se depărtează, mâhnit, gesticulând. Mi-e imposibil să am neceaz pe el. De altfel, nu sunt supărat pe nimeni. Eu sunt vinovatul. Voit-am cândva să fiu cu un rost în viață? Nu. De când mă știu, așa am fost. Atunci? Nu degeaba un proverb înțelept spune că „ceiace-și face omul cu mâna lui, nici dracul nu poate să descurce“.

Mașinalicește, mă îndrept spre port. Acolo, sunt stive mari de lemne, acoperite cu șopronuri în formă de căpiță. Aici va fi culcușul meu noaptea, începând de azi. Ah! păcat de hainele mele, care sunt încă noi! Dar, o să mă păzesc... Apoi, scândurile trebuie să fie curate; e lemn de tâmplărie.

Curate!?! Mută-ți gândul!

Umblu de-a bușilea în besna de nepătruns și numaidecât dau cu mâinile de picioare care put de-ți vine să verși. Sunt tovarăși, *palikaraki*, ca mine! Cel pe care l-am atins bombăne prietenește și-mi spune că-i „loc destul!“

Imi golesc buzunarele care sunt înțesate cu lucruri și-mi făuresc un pușor, mă lungesc, învelindu-mă cu paltonul meu. Dar, nu pot închide ochii toată noaptea. E frig... Tremur. Și colac peste pupăză: tovarășii îmi dăruiesc cu generozitate păduchii lor. Doamne! De necre-

zut! Ah! cu siguranță, păduchii nu se hrănesc cu pește sărat.

Furios, plec a doua zi dimineața în căutarea a „orice o fi“. Cutreer tot orașul și portul; mă ofer pentru salarii de nimic, pretutindeni unde văd că e ceva de făcut, dar îmi dau seama de zădărnicia eforturilor mele: înșiși Napolitanii sunt prea mulți și mor de foame mai abitir ca mine. Zece inși se bat pe un loc, pentru un ceas de muncă, pentru un geamantan de dus. Seara venită, mă strecor sub șopronul nostru, fără să fi mâncat ceva toată ziua, mai mult de ciudă, deoarece mai am câțiva „soldi“, păstrați special pentru tutun, singura mea mângâiere. Deoarece port un baston de bambus în mână, mă gândesc că poate din cauza lui nu sunt primit nicăeri și a doua zi la plecare, după a doua noapte de scărpinat, îl las în stiva de scânduri.

Iarăși bat drumurile, dau din coate, îmi cer partea mea de viață, oricât de mizerabilă ar fi. Nimic, nimic, nimic.

Atunci, mă împăcai cu soarta. Zadarnic să te ostenești pentru ceva. Zadarnică încăpățănarea de a vrea să dărâmi un zid cu capul. Pace! Pace cu tine însu-ți.

Istovit, înfometat, cu inima stearpă de orice sentiment, căzui pe o bancă. E o piață publică la ieșirea din port. În fața mea, derbedei se

înghesuiesc în jurul unui cazan uriaș care fumegă în bătaia vântului.

Mă apropiu și văd cum un bucătar ambulant împarte mâncare. Ce? Morun? Nu. Mai rău! Șorici și resturi de pâine de toate felurile, adunate de prin restaurante. Pâinea și șoricul fierb în vreo cincizeci de litri apă; șeful le apucă cum poate, cu lingura sau cu mâna și le cumpănește în farfuria de metal pe care flămândul o ia din grămadă.

Cât costă asta? Un gologan porția! Și ți se dă! Și e bună, pentru Dumnezeu! Se topește în gură. Dar, trebuie să te înghesuești, deoarece cazanul se golește într'o clipită. Trebuie deasemeni să nu faci mofturi în fața acestei ciorbe în care parcă și-au spălat picioarele toți palicarii din Neapole.

Ceeace nu împiedecă pe nimeni, să mai ceară încă o porție, cu gologanul într'o mână, cu castronul în cealaltă. Și se înghite fiertura cu râgâeli de satisfacție. Apoi cu mâinile în buzunare, ochii pe jumătate deschiși și nepăsători, se duc legănându-se până la tutungerie, își cumpără un pachet de șase bani; răsucesc o țigare, râgâind din belșug și o fumează, tolăniți la soare, fără gânduri în cap. Admiră Neapole...

Iată omul care s'a împăcat cu soarta lui.

Făcui acelaș lucru cu soarta mea și cu Neapole: scosei cămașa murdară de dedesubt și o

pusei deasupra, făcându-mi astfel din două cămăși murdare, două curate.

Din nenorocire pentru mine, nu putui păstra această pace mai mult de un sfert de oră, nici în abrutizarea minții, nici în nemișcarea completă, în ciuda jurămintelor ce-mi făcusem de-atâtea ori de-a privi viața, rece. Acel „la ce bun“ nu mi-a fost prieten mai mult de-o clipă de alean. Tot ce poate sguidui mașina umană e *bun*, chiar boroboața de neiertat ca aceea de pildă, din ziua în care mă întreami cu șoricu.

Cu mâinile în buzunar, savurându-mi țigara dădui peste un vânzător ambulant care-și explica jocul: „Un franc pentru doi bani!“ Jocul era următorul: pe o masă, o bilă atârnată de un lănțișor. În fața ei, un popice, pe care bila, când îi făceai vânt, trebuia să-l răstoarne.

Șiretul ia bila:

— Priviți, d-lor: țintești drept și dai drumul, popicele e răsturnat! Câștigi un franc numai cu doi gologani. Uite, așa...

Intr'adevăr, dădu drumul bilei și răsturnă popicele. Alții, — complici, probabil, — îl răsturnară. Era desigur ușor. O să-mi încerc norocul!

Da, dar cu ce bani, deoarece n'am decât un singur gologan. Ei bine, cu lira pe care însăși

vânzătorul ambulant mi-o dă în schimbul briceagului, păstrat pentru clipe sinistre.

Ah! îmi spun, dacă ajung să răstorn popicele de două sau trei ori, am cu ce să-mi țin tot atâtea zile! Și apuc bila, ochesc, dau drumul și neghioaba trece la stânga, fără să atingă popicele. Rezultatul, am pierdut cei doi gologani!

Trebue să-mi scot paguba. Și cu siguranță, e o stângăcie din pricina necunoașterii jocului: n'am ochit bine. Jocul e simplu, doar. L-am văzut bine.

Apuc iarăși bila, ochesc, dau drumul: de astă dată trece pe la dreapta și nici gând să atingă popicele. Cu asta, patru gologani pierduți. Cum să-i lași?

Continui, ochind, dând drumul și bila trece mereu, când la dreapta, când la stânga și odată cu ea, gologanii și briceagul meu în buzunarul pungașului.

Infrânt, cu inima bătându-mi de parcă aș fi omorât pe cineva, mă îndrept spre culcușul meu, unde un somn greu, de astădată, mă împiedică să simt păduchii și urmările gravei mele greșeli.

*

La capătul primei săptămâni petrecută sub cerul înstelat, — a treia la Neapole, — nu mai am decât Roskopful, destinat unei încercări

supreme de salvare. Dealtfel, e aproape de nevândut în acest oraș unde Napolitanii îți oferă la orice colț de stradă, ceasuri pretinse de aur și în treacăt fie zis furate. Le oferă tuturor străinilor, după ce le-au frecat fără încetare de șolduri și găsesc naivi, chiar, cari să le cumpere. Aceștia sunt mai cu seamă englezii, eternii căutători de chilipiruri de-alungul continentului.

Așa că, aproape fără să vreau, ceasul meu fu salvat din pricina acestei concurențe. Restul: portofelul și portmoneul au fost vândute; banii au căzut în buzunarul bucătarului ambulant. Șorici, șorici și iar șorici!

Deși lacom după șorici încă din copilărie, niciodată n'am văzut și n'am mâncat atât de mult! Ore întregi îi simt mirosul în nas, împreună cu duhoarea de talpă arsă.

Pe curând un alt miros mai puțin substanțial, îmi va gâdila nările.

Deocamdată, sunt cu stomacul gol de două zile, și dau târcoale prin port, unde mă întâlnesc cu vechiul meu *albergatore*:

— Eh, nimic? mă întreabă.

— Încă, nimic.

— Mâncat?

— Nu.

— Hai acasă; am ceva bun!

Acasă, devor o tocană minunată!

— Ce e?

— Iepure de casă! îmi spune sugând un os și zâmbind misterios.

Aproape că n'aș fi băgat de seamă, dacă plictisit de miorlăelile desnădăjduite ale unei pisici băgate într'un sac, n'aș fi întrebat în timp ce ne desfătam cu o cafea gustoasă:

— Ce ți-a cășunat pe pisica aia nenorocită de-ai vârat-o în sac?

— E tocana de mâine, îmi răspunse cu gravitate.

Și cât ai clipi, se sculă, apucă pisica, îi legă de gât o sârmă, pe care o fixă la un capăt într'o gaură a unui scăunel, iar de celălalt trase după ce se urcă pe el. Și în fața mea sugrumă sârmanul animal, care se svârcolea îngrozitor.

Mulțumii și ieșii. N'ajunsei la poartă și vârsai toată tocana.

Suntem noi un popor înapoiat, dar nimeni nu mănâncă pisici, broaște sau măcar carne de cal.

*

Acea minunată tocană de pisică, pe care n'am avut virtutea s'o mistui, a fost ultima mea masă la Neapole... Și totuși, încă opt zile aveau să mai treacă până să sper într'o schimbare.

Intr'o zi pe când mergeam la voia întâmplării pe lângă coasta Fillipo Santo, îmi căzu privirea pe un afiș mare, al cărui cuprins mă pironi locului.

Intre atâtea și atâtea laude se spunea că:

IL MAGNIFICO VAPORE
H O H E N Z O L L E R N

va pleca (la data cutare)

DIRETTISSIMO

DA NAPOLI A ALESSANDRIA D'EGITO

Eram pe la sfârșitul lui Februarie 1907.

Citii și recitii afișul minunat și inima mi se umflă de bucurie, presimțind salvarea apropiată. Acest *Magnifico*, acest „direttissimo“ mai ales, era ceea ce căutam! Scăparea mea aici era! El trebuia să fie, chiar de-aș fi fost nevoit să mă agăț de cârma lui sau să fac o crimă!

Și sigur de reușită, plin de speranță, alerg, aproape jucând, pe întreaga câmpie napolitană, mă rostogolesc în iarbă, latru, cânt:

Tambur, tambur!

Iavaș, iavaș...

Siga, siga, iecâșe

Hai, chiravendi, caraghesleri.

Dar, în vreme ce cântam, seara sosi și odată cu ea și foamea... Mi-e foame, săracul de mine, și știu că încă opt zile vor mai trece până să

îmbuc ceva, deoarece viitoarea masă trebuie s'o iau pe *Magnifico*, pe „*direttissimo*“ sau ni-căeri, nicăeri!... Sunt un om care nu mai mă-nâncă. Nu mai am nimic de vândut, afară de ceasornicul „*Roskopf*“, dar cu el nădăjduesc să plătesc barcagiul, care la momentul potrivit mă va duce la picioarele *Hohen-zollern*-ului.

Așa se va întâmpla, viteazul meu *palikaraki*, chiar de-ar trebui să muști din țărână, să paști iarbă...

Și într'adevăr, mă aflu în mijlocul unui câmp nesfârșit de lăptuci, înalte până la genunchi! Smulg una, îi scot miezul și... curaj, prietene! De morun, te-ai săturat. Șoriciul ți-a dat greață. Pisica ai vărsat-o. Ei bine, acum, îndoapă-te cu iarbă și aleargă, aleargă, apoi, ca găștele pe câmp, la începutul primăverii!

Așa s'a întâmplat: m'am îndopat cu lăptuci timp de opt zile și-am alergat ca găștele!

Nici o firimitură de pâine, în tot Neapole, pentru mine; nici un gologan ca s'o cumpăr, o săptămână întreagă. Nu mănânc decât lăptuci cu sare, furată de prin butoaiile din fața băcăniilor, beau apă și alerg! Tutunul meu, mucuri de țigare. Culcușul meu: mereu sub șopronul de scânduri, din port. M'am jigărit în așa hal, că nu mai mă recunosc când îmi văd imaginea în geamul vitrinelor.

Dar, Dumnezeu e mare și pe pământul ăsta orice are un sfârșit.

Ziua plecării vaporului *Hohenzollern!* De pe chei, abia se zărește pavilionul său, care flutură în depărtare. Bărci frumoase fac naveta între el și debarcader. Compania Cook îi trimite domni bine, doamne frumoase, împreună cu bagajele lor numeroase.

Și eu? Eu, deasemenea, nu călătoresc decât cu „*direttissimo*“.

Curaj, palicarule!

La o toaletă publică, mișunând de femei, mă desbrac în vestă: o săpuneală strașnică și cu ajutorul unei oglinzi de buzunar în față, mă bărbieresc. Femeile chicotesc. Eu deasemeni: e ziua plecării mele pe *Magnifico!*

Odată ras, îmi îndrept gulerul și-mi fac un nod la cravată, ca pe vremea când eram și eu om. Apoi, cu periuța mea de mustăți îmi curăț hainele, paltonul și-mi lustruesc ghetetele.

Iată-mă un tânăr cu înfățișarea corectă, respectabilă.

Alerg să-mi caut bastonul, pe care nimeni nu l-a vrut. Adio, scumpul meu șopron! Mi-am găsit vaporul meu!... Acum, e rândul ceasului. Cui să-l vând? Pe legea mea, dacă nu s'o ni meri cu *albergatorele*, va fi jalnic!

Pornesc voinicește și înainte de-a intra, îmi scot ceasul și-l privesc:

— Scumpul meu, Roskopf! Șapte lei m'ai costat, patru ani de când te port! Iartă-mi trădarea și ajută-mă să iau pe tine cele două lire de care am nevoie pentru barcagiu !

Intru. Italianul își bea cafea. Bolovăni niște ochi la mine, văzându-mă atât de dichisit :

— *Monneda?*

— Da, *monneda*, am venit să ți-o cer. Plec îndată, căci dela ultima noastră masă n'am mai mâncat decât lăptuci, devenind un ierbivor ! Uite ceasul meu : te implor, dă-mi două lire !

Ii povestesc ce am de gând să fac.

Bunul om mă ascultă, vădit mișcat, dădu din cap, fără să scoată o vorbă și-mi întinse trei lire, în loc de două, pentru mașina aceea fără preț. Ii sdrobii mâinile și alergai spre limanul salvator !

In fața barcagiului, cu un aer imperial, bastonul în mână și trăgând din țigare, întreb ea și când n'aș fi știut :

— Unde-i *Hohenzollern*?

— Colo, dom'le !

— E *direttissimo*?

— ...*Da Napoli à Alessandria!*

— Cât iei pe cursă?

— Două lire.

— Du-mă !

Și sar în barcă.

Alunecând pe oglinda de smaragd, fiecare lovitură de vâslă mă depărtează de înspăimântătoarea realitate și mă apropie de o alta, mai rea, fiindcă e nesigură. Barcagiul mă depune la picioarele unei scări, care-i păzită la capătul de sus de un *bersaglieri* și un ofițer de bord.

Curățenie strălucitoare. Numai „lume bună“. Nici pomeneală de *Katastromatos*. Lux mare. *Il Magnifico!*

Imprejurul vaporului, Napolitani dansează în bărci, la sunetul ghitarelor, mandolinelor, viorilor și armonicelor. E un tãmbãlãu asurzitor. Pasagerii de pe punte aruncã gologanii în bărci și'n mare, care-i plină de înotători. Aceștia, cu gura plină de bani, pândesc mâna care va arunca lira și înainte ca moneda să-și parcurgă tot drumul, se dau la fund ca o săgeată și o prind, în timp ce ea coboară ca o frunză veștedă. Revenind la suprafață, ți-o arată între dinți.

Plătesc barcagiul și mă urc... „Ca un cocoș“ ... Dar, deja privirea mi s'a împăinjenit, picioarele mi s'au înmuiat, respirația mi-e grea. Da, în clipa aceasta, sunt în stare săucid!

În susul scării... Cei doi mă salutã politicos... Unul mă întrebã:

— Biletul d-strã!

Nepăsător, ca un bloc de piatră, răspund plictisit:

— Conduc un prieten...

— Treceți, domnule...

Trec, gata să mă prăbușesc.

*

Din această clipă și până la plecarea vaporului, cam o oră, am trăit momentele celei mai groaznice, cele mai ucigătoare din viața mea. Nu cunosc ceva care să egaleze acest canon, nimic mai sângeros, nici chiar foamea, închi-soarea sau rana cea mai dureroasă. Numai chinul ce ți-l dă pasiunea cărnii dezamăgite se poate măsura cu această sfâșiere a bietelor sdrențe omenești.

Căci, ăsta-i adevărul: fășii de viață care se desprind din tine, ard ca meteorii fără voia ta și se duc în infinit, luând cu ele ceeace-i mai bun în sângele tău: *pofta de viață*. După care, nu rămâi decât un pachet de oase, un schelet care rânjește, care scâncește și care se chiamă: *un sărman om de treabă*.

Sunt hotărît să-mi arunc îndată sdreanța omenească peste balustrada babordului și-mi lipesc fruntea înfierbântată de un stâlp. De acolo, pot să văd scara, fiindcă toată viața mea atârnă acum de această scară, care-i

spaima mea, câtă vreme nu s'a ridicat, câtă vreme oricine poate să mă înhațe de ceafă și să mă arunce, unde? Intr'o barcă a poliției? Intr'un oraș al mizeriei? Nu, nu; într'o pustietate cu lăptuci!

Nu e vorba aici de mizerie, care-i ceva suportabil, pe care o cunosc și nu mi-e teamă, ci de lăptuci. Opt zile de lăptuci, care au venit după opt zile de șorici și încă alte opt de morun sărat! Asta nu-i mizerie: sunt un tânăr îndopat cu iarbă și care riscă, dintr'un moment într'altul, să fie trimes din nou la păscut. Și ceeace-i mai teribil, n'am nici o poftă să mă arunc în mare, care e la picioarele mele, nici nu mă gândesc la moarte: vreau să trăiesc, îmi place viața, Neapole și această omenire neghioabă. Un singur lucru nu-mi place: lăptucile!

Și orice bluză albă care trece pe lângă mine, orice chipiu, orice mișcare care se produce în apropierea cefei mele, — fie pentru a da un ordin, fie ca să se arunce o piesă în mare, fie chiar pentru un scuiptat peste balustradă, — toate acestea la un loc sunt pentru mine atâtea mâini gata să mă îmbrâncească pe scara blestemată, asvârlindu-mă în câmpul cu lăptuci.

Imi simt carnea topindu-se ca ceara pe care o apropii de jeratec. Pentru mine, viața s'a oprit, soarele stă pe loc, la fel cu scara.

Ca să mă desmeticesc, scot din buzunar

Ombra, pe care o știu pe de rost și mă prefac c'o citesc, dar nu pot desluși o buche; nu văd decât scara înțepenită în poziția ei, coate de oameni cari mă ating în trecere și... lăptuci. Atât pot să vadă ochii mei.

Dar, mă silesc să fixeze altceva, care ține de vis: îmi apropiu fruntea de stâlp, îmi fac din Vezuviu o țintă și aștept clipa când muntele se va urni, întâi încet, apoi repede, repede, departe de aceste meleaguri.

Aștept și nimic nu se clintește. Muntele, stâlpul meu, aceste drumuri cu talazuri de a-ramă sclipitoare care duc drept la lăptuci, — totul este lovit de imobilitate. Numai eu, eu singur sunt mobil, doar inima mea vibrează de toate grozăviile universului, numai eu pot fi mișcat la dorința cuiva și trimes la iuțeală în câmpia cu lăptuci, unde trebuie să trăiesc, ca până acum, ca un ierbivor, ca găștele, să pase de o sută de ori pe zi și să mă deșert de tot atâtea ori.

Cu stâlpul în brațe, cu ochii ațintiți spre Vezuviu, mi-aduc aminte că am *Ombra* în mână, *Ombra* singurul meu tovarăș de drum, de spovedanie și prieten, în vremea acelor nesfârșite zile. Și mă întreb: de ce oamenii scriu *Ombre* mișcătoare, *Ombre* patetice, de vreme ce pământul nu-i decât un câmp imens de lăptuci, în care putem cădea fără să mai ne sculăm vreodată?

Un *bu-u-u* formidabil sguđuie cerul și marea, lovindu-mă cu dinții de stâlp.

Acum sunt un *palikaraki* așa de ușor, că m'ar putea apuca între două degete și pune oriunde: în cazanul cu șorici sau în câmpia napolitană. Nu mai respir, mă lipesc de balustradă și implor scara să se ridice mai înainte de-a fi un fulg pe care-l ia vântul. Nu știu dacă am dreptul să mă bucur. Intre primul și al treilea *bu-u!* eternitatea este așa de chinuitoare că puteam fi măturat de pe puntea acestui disperat *direttissimo* al salvării mele, cu cea mai ușoară suflare și de mii de ori într'o minută.

Dar, iată: al doilea șuerat de sirenă, apoi al treilea și văd cum brațe puternice trag scara răutăcioasă și o leagă la babord. Nava pleacă majestos și pământul parcă se învârtește în jurul ei. La ieșirea din port, se oprește și pilotul scoboară în șalupa lui. Un scurt *bu!* — salutul civilizat pentru pilotul Neapolelui și lăptucilor sale, — și ne luăm valea, pășind în larg, în timp ce vaporul dudue cu toată puterea, în timp ce vântul suflă în frânghii, iar călătorii și-au ridicat gulerele mantalelor.

Abia atunci îmi spun cu glas tare:

— Asta-i *direttissimo* al meu!

Și umflându-mi pieptul, — cu ținerea în gură, mâinile în buzunare, bastonul bălângă-

nindu-se, — mă plimb, semeț, pe puntea comandantului, căruia aș vrea să-i strig:

— Hei! prietene!... Cum o mai duci cu sănătatea?

*

Noapte. Noapte frumoasă meridională. Pachetbotul își încetinește mersul... Așa dintr'odată... În largul mării...

— Ce s'a întâmplat?

Saloanele și cabinele s'au golit. Toată lumea e pe punte, fiecare clasă la puntea ei, cei cari au mâncat și cei ce nu, fie din indispoziție sau fiindcă nu i-a chemat nimeni.

— Ce s'a întâmplat?

Trecem pe lângă Stromboli! Și cum prietenul meu, comandantul, e un individ drăguț, a încetinit mersul lui *Magnifico*, ca să putem privi pe îndelete acest etern aruncător de flăcări. Priviți-l! E la doi pași de noi. De pe creștetul său, țâșnitura ritmică de lavă incandescentă luminează noaptea la scurte intervale. Cărarea de foc, roșie în părțile de sus, coboară șerpuitoare, pe alocuri întreruptă, se întunecă din ce în ce și dispăre la poalele muntelui, unde un clocot ciclopeean tulbură tăcerea nopții. Spectacolul unic, de neuitat.

Vaporul își reia viteza.

Mă așez și fumez în noaptea calmă. Mă

gândesc la controlorul, care ar putea trece, dar... La dracu! O să vadă cum am să-l primesc! Oare, sunt sau nu pe un *direttissimo*? Și atunci? Cine ești d-ta care mă plictisești? Să se termine cu spaima! Acum, vaporul merge și nu se va opri decât acolo unde-l am pe moș Binder, așa că puțin îmi pasă! O să mă trimiteți la cărbuni: n'aveți decât! Ca și cum am spus vreodată că nu vreau să scot din mină partea mea de cărbuni! Da, sunt gata să pui mâna și pe roabă! Da, sunt gata să-mi plătesc drumul prin orice fel de muncă, oricât de grea și murdară, dar pentru numele lui Dumnezeu, fiți oameni, lăsați-mă să ies din lăptuci; am și eu dreptul la un codru de pâine!

Și cum fumam și mă gândeam la ce ar fi putut să mi se întâmple pe *Magnifico*, un domn mărunț și bine legat fuma deasemenea un trabuc, drept în fața mea, cu spatele reze-mat de parapet. Nu mă slăbește cu privirea de loc, dar nu mă sinchisesc!

Ce o fi vrând cu mine, omul ăsta cu figură cumsecade, cu șapca pe ochi, cu impermiabilul și țigarea care licărește în noapte.

Nu vrea nimic. E un austriac; l-am auzit deja vorbind vieneză cu călătorii. Mă întreabă, deodată, în italienește, pe când eram numai noi pe puntea dela a treia:

— Ce cabină ocupi d-ta?

— Niciuna.

— Cum? Toată lumea are cabină aici. Uită-te la numărul cheii d-tale.

— N'am nici o cheie.

Mirat la început, apoi înțelegând, zâmbi și se așază lângă mine :

— Nu cumva, ești, din întâmplare, un...

— ...Da, un *palikaraki!*

— Și desigur că n'ai mâncat?!...

— Ba da! numai lăptuci...

— Hai cu mine!

In cabina lui, deschise o valiză, cu mișcări de bulldog grăbit, scoase sandwichuri, tartine, banane, portocale, mașaga, mă îndoapă, îmi toarnă de băut, încă și încă... Apoi țigări minunate, țigări minunate.

Ah! palicarule! Totul se răsplătește pe lumea asta, binele ca și răul!

— Să nu te temi de loc! îmi spuse bravul vienez. Suntem pe un vapor de lux, nici un control pe drum! La intrare îți ia biletul și-ți dă cheia cabinei. Atât... Dar, cum dracu' ai ajuns aici?

— Să vezi... erau niște lăptuci!

*

Acum, îmi trebuie un culcuș. Unde să-l gădesc? Pretutindeni!

Mă lungesc pur și simplu pe marele pătrat care acopere sufrageria clasei a treia și adorm. Adorm buștean, până dimineața, când

o mână mă clatină. Ridic capul, puțin jignit: o bluză albă, o figură tânără voioasă se apleacă asupra mea:

— *Fokista lei?* (Ești fochist?)

— *Fokista...*

Și-mi acoper fața, adormind din nou.

Puțin mai apoi, aceeași mână, aceeași figură:

— *Passagieri, lei?*

— *Passagieri...*

Băiatul pufnește în răs:

— Ha! ha! Nu ești nici fochist, nici călător, ci vagabond! Hai cu mine!

Tii! Ce să mă fac? Controlor? Cărbuni? Adio malaga, sandwichuri, țigări!

Nu! Nimic... Cu atât mai bine: suntem în zodia huzurelii, după aceea a nenorocirilor! Așa-i viața!

Sunt dus în sufrageria deasupra căreia dormisem. Acolo, micul dejun. Călătorii au plecat și din trei porții, două sunt neîncepute.

— Au rău de mare *ăștia!* Tu, tu n'ai! Așează-te!

Ca un lup într'o turmă de miei, mă aruncai asupra untului, dulceței, cornurilor calde, laptelui bun, cafelei gustoase, și le trimesei să-mi repare bieteile mațe dehăinate de atâtea lăptuci. Băiatul mă privea cu brațele încrucișate, fața îmbujorată de bucurie:

— Nu te grăbi! E voie! Toate astea ar fi

mers în mare, la rechini! Și fripturi, mari ca asta!... Și *kuglufuri*, tot așa! În mare!...

În mare, pentru rechini... Iar mie și atâtor altor milioane ca mine: lăptuci, șorici, lături!

Sărmană omenire! Cât ești de îndobitocită... Mai mult îndobitocită, decât răutăcioasă...

.

Trei zile între cer și mare... Mediterană voioasă, câteodată arțăgoasă. Boltă cerească generoasă, uneori cu toane.

Dela bucătăria clasei a treia, — unde înțepenit pe două picioare solide, cu mânecele suflecate, mă joc cu vasele, — privesc prin fereștriu, marea și cerul, care dansează în toate chipurile și cânt cât mă ține gura:

Tambur, tambur!

Iavaș, iavaș...

Deodată, în plină mare deslănțuită, ziua'n amiaza mare, *Il Magnifico* se oprește! Ce s'a întâmplat? Toată lumea năvălește pe punte.

Un biet cargobot grec se află în primejdie. Complet gol, plutește în voia valurilor, cu cârma ruptă. *Hohenzollern* încearcă să-l abordeze cu prudență. Prin megafon se aude:

— Tot ce putem să vă facem, e să vă luăm pe bord! strigă ai noștri pe italienește.

— Nu puteți să ne remorcați? întrebă Grecii.

ACEST VOLUM S'A TIPĂRIT
ÎN ATELIERELE
„CARTEA ROMÂNEASCĂ“,
ÎN LUNA MARTIE 1940

VERIFICAT
2017

adaugă cele trei cărți asupra Rusiei sovietice : „Vers l'autre flamme“, Familia Perlmutter, scrisă în colaborare cu Josue Jekonda și placheta „Pour avoir aimer la terre“.

Caracteristica operei lui Istrati este dragostea pentru cei de jos. În *Haiducii*, *Ciulinii Bărăganului*, *Casa Thüringer*, *Biroul de plasare*, pana lui Istrati zugrăvește adevărate fresce sociale după cum în *Mihail* înalță cel mai entuziast și cald imn Prieteniei.

Scrisă în franțuzește, opera lui Istrati a apărut în românește, tradusă de autor, după moartea lui continuându-se cu tipărirea lucrărilor înedite.

Cartea de față este una din cele mai impresionante din cîte a scris marele dispărut. Smulsă din chinuita sa adolescență, arată suferințele, calvarul pe care trebuie să-l străbată cei cari-s nevoiți să-și câștige pâinea, sacrificîndu-și de mici frăgezimea sufletului și a trupului.

„La stăpân“ este o carte profund umană și reală. Actuală, prin permanența problemei ce o pune. Impresionantă, prin accentul dureros de sincer cu care a fost scrisă.

Anul acesta se implinesc cinci ani dela moartea lui Panait Istrati. Apariția în vitrine a acestei cărți, care transcrie o parte din suferința marelui dispărut, este singurul omagiu pios ce i-se putea aduce.

300 h

03

30597--940

PREȚUL LEI 50.-